

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. 03. 24–26.

Rendező intézmény:
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

Nők a vallás és az állam határvonalán.

**Az iszlám, mint jogi és vallási rendszer, valamint kapcsolata a
modern emberi jogokkal**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. 12. 10.

Nyilatkozat mesterséges intelligencia használatáról

A pályamunka szerzőjeként nyilatkozom, hogy a dolgozat elkészítése során a következő mesterséges intelligencia-alapú eszközöket használtam:

Az idegen nyelvű források magyar nyelvre történő fordításához a Google Translate és a DeepL fordítóprogramokat vettem igénybe. Ezek az eszközök segítették a szakirodalom hatékonyabb feldolgozását és értelmezését.

Ezenkívül a források kereséséhez a SCISPACE nevű programot használtam.

A mesterséges intelligencia alapú eszközök kizárólag technikai és időhatékonysági szempontból támogatták a munkát, a dolgozat tartalmának alakítása, elemzése és a következtetések megállapítása teljes egészében egyéni munka eredménye.

Kijelentem továbbá, hogy a mesterséges intelligencia alapú eszközök alkalmazása a dolgozat kutatási eredményeit és következtetéseit nem befolyásolta.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	- 5 -
1.1. Az iszlám jogi kultúra, vallási alappillérei, valamint a jogforrási hierarchia.....	- 6 -
II. Szunnita és síita megosztottság	- 7 -
2.1. A jogi iskolák.....	- 8 -
III. Férfiak a Korán szerint	- 9 -
IV. A nők a Korán szerint	- 9 -
4.1. Házasság és a nők védelme	- 10 -
4.2. Hitéleti egyenlőség és öröklés.....	- 10 -
V. Nemzetközi jogi egyezmények	- 11 -
5.1. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY).....	- 11 -
5.2. Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata	- 12 -
5.3. Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról Szóló Egyezmény (CEDAW).....	- 13 -
5.4. Az Isztambuli Egyezmény.....	- 15 -
5.5. Emberi Jogok Arab Chartája	- 17 -
VI. A nemzetközi normák helyi érvényesítése	- 18 -
VII. Afganisztán	- 18 -
7.2. Az oktatásra vonatkozó korlátozások	- 19 -
7.3. Munkához való jog.....	- 21 -
7.4. Öltözködési előírások.....	- 22 -
7.5. A mozgáshoz való jog	- 23 -
7.6. Legújabb szabályozások.....	- 23 -
VIII. Irán.....	- 24 -
8.1. Alaptörvény	- 25 -
8.2. Oktatásban való részvétel és munkához való jog.....	- 26 -
8.3. Öltözködési előírások.....	- 27 -
IX. Törökország.....	- 28 -
9.1. Alkotmány	- 28 -
9.2. Oktatáshoz való hozzáférés	- 29 -
9.3. Munkához való hozzáférés.....	- 30 -
9.4. A nőkkel szembeni erőszak	- 31 -
X. Szaúd-Arábia	- 33 -

10.1. Alapvető Törvények	- 33 -
10.2. Edukáció és munkához való jog.....	- 34 -
10.3. Nők jogi helyzete	- 35 -
XI. A vallási gyökerek összehangolása az Európai Unió tagállamainak szabályozásával..	- 36 -
XII. Összegzés.....	- 39 -
Irodalom	- 42 -
Jogforrások.....	- 42 -
Felhasznált irodalom jegyzéke	- 42 -
Internetes források.....	- 43 -
Rövidítések jegyzéke.....	- 49 -

„[...] Ha Allah úgy akarta volna, egyetlen közösséggé tehetett volna benneteket, de nem tette, hogy próbára tehessen benneteket az által, amit adott nektek, versengjetelek hát a jótettekben! Valamennyien Allahhoz fogtok visszatérni, és Ő tájékoztatni fog benneteket azzal kapcsolatban, amiben különböztetek. [...]”¹

I. Bevezetés

Jelen tanulmány célja, hogy részletesen és átfogóan elemezze az iszlám jogi kultúrában érvényesülő alapvető emberi jogokat, különös tekintettel arra, hogy miként érvényesülnek ezen jogok a nemek függvényében. Megvizsgálom, hogy a nemi különbségek milyen társadalmi, vallási és jogi indokokra vezethetők vissza és hogyan hatnak a mindennapi életre, valamint a nemek közötti egyenlőség kérdésére az egyes államokban. Célom ezen kutatással, hogy szélesebb körben megismertessem az iszlám kultúra, nemekre és nemi szerepekre vonatkozó sajátosságait, valamint, hogy felvázoljak egy megoldási javaslatot, a vallási és nemi alapon megvalósuló diszkrimináció csökkentésére az Unióban, illetve Magyarországon.

A különböző korokban és kultúrákban jelentős eltéréseket fedezhetünk fel a tekintetben, ahogy az egyének, az emberi közösségek, valamint a jogi szabályozás a nők társadalmi helyzetéről és szerepéről gondolkodott.

A dolgozat célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a kutatási feladatra fókuszálva hipotézisként megfogalmazásra kerül elsőként, hogy vajon elvesznek-e a két nem sajátos jegyei azokban az országokban, ahol az elmúlt évszázadban az államok, illetve különböző nemzetközi szervezetek a legszélesebb körben igyekeztek a nők számára is kiharcolni a férfiakéival azonos jogokat – ahogyan ezt kritikaként gyakran megfogalmazzák a nyugati társadalmakkal szemben. Másodikként, hogy a muszlim vallású rezsimek hogyan interpretálni a jogi alapokat alkotó vallási tanításokat, tehát ezen államokban Allah akarata szerint jelennek-e meg a nemi különbségek, illetve azonosságok, valamint, hogy jelentős eltérés fedezhető fel a jogi szabályozásokban. Harmadikként annak vizsgálatára vállalkozom, hogy miként hangolhatók össze az iszlám jogi vallási hagyományai és az európai jogállami normák úgy, hogy mindkét rendszer a lehető legteljesebb mértékben tiszteletben tartsa a nemek közötti egyenlőség és az emberi jogok alapelveit.

¹ Korán: 5:48

1.1. Az iszlám jogi kultúra, vallási alappillérei, valamint a jogforrási hierarchia

Az „iszlám”, ahogyan a hagyomány szerint Isten (arabul: „Allah”) maga nevezte el ezt a vallást, az arab „salema” szóból származik, ami békét, tisztaságot és engedelmességet jelent.² Sharia nem csupán vallási törvény, hanem praktikus tanácsok gyűjteménye is egyben, mely az embernek a mindennapi életben iránymutatással szolgálhat. Ezáltal nem csupán jogi, hanem átfogó életvezetési útmutatást is nyújt.

A Sharia kifejezés arab gyökerekre vezethető vissza, eredeti jelentése „vízforráshoz vezető ösvény”³. Átvitt értelemben azon, vallási és erkölcsi törvények összességét jelenti, amelyet a muzulmánoknak követni szükséges.⁴

A vallás öt alappillérrel rendelkezik. Az első a Hitvallás, mely szerint egy igaz és mindenható Isten létezik, aki Allah. A második alapelv Allah kinyilatkoztatása szerint *„Az istentisztelet meghatározott időken megszabott előírás a hívőknek.”*⁵ Ez tehát nem más, mint a napi 5 alkalommal teljesítendő ima. A harmadik a ramadan hónapjában teljesítendő böjt, amely során a hívek nem fogyaszthatnak folyadékot vagy ételt. Ez alól kivételt képeznek a lányok, ha a menstruációjuk erre az időszakra esik. Az így kihagyott napokat későbbi időpontban kell pótolniuk. A negyedik alappillér a zakát, melyet ún. „pénzügyi istentiszteletnek”⁶ tekinthetünk: ez a muzulmánok évente egyszer esedékes adakozását jelenti. Az ötödik az al-haddzs, vagyis a kötelező mekkai zarándoklat, melyet a hívő életében legalább egyszer kötelező teljesíteni.

A Sharia egy olyan jogrendszer jelent, amely nem helyhez, hanem személyhez kötődik. Ez alapján az iszlám híveinek függetlenül attól, hogy az általuk lakott államban a vallásuk milyen státuszban van – vagyis, hogy az állam hivatalosan elismeri, vagy sem – ragaszkodniuk kell hozzá.

Az iszlám jog három fő forrása a Korán, a Szunna és az Ijtihad. amely az élet minden területét szabályozza. Ezek határozzák meg a különböző jogintézmények berendezkedését is, így például az öröklésre, a büntetőjogra, vagy a házasságra és válásra is rendelkeznek kiterjedéssel.

² Falus Orsolya: A jótekonyság és közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában, 2022, 13. oldal

³ Bakar, Osman, Islamic Civilisation and The Modern World: Thematic Essays (Brunei Darussalam: UBD Press, 2014, 51-52. oldal

⁴ Mohammad Kashim Kamali: Shari'ah Law: An Introduction. Oneworld Publications 2008, 2. oldal

⁵ Korán 4:103

⁶ Falus Orsolya: A jótekonyság és közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában, 2022, 29. oldal

II. Szunnita és síita megosztottság

A muszlim közösségeken belüli megosztottság hatással van a politikai struktúrákra és kulturális különbségekre. A megismerésük elengedhetetlen a mai muszlim világban zajló folyamatok és konfliktusok megértéséhez.

Becslések szerint 1,9 milliárdra tehető a muszlim hívők száma⁷, amely közel harmada a világ népességének. Az iszlám a kereszténység után a második legelterjedtebb vallás, a világ minden pontján megtalálható. Egy 2009-es felmérés szerint a síita közösség a muszlim népesség kb. 10-13%-át teszi ki, a maradék 87-90%-át szunniták alkotják.⁸

A szakadás a közösségben Mohamed halálát követően alakult ki. Szunniták úgy vélték, hogy a vezetőt a közösségnek kell megválasztania, míg a síiták a vér alapú vezetőségben hittek.

Ez a politikai vita később teológiai és vallási különbségekké vált, de a vallási alpművek autentikusságát egyik fél sem vitatja. A szunniták a közösség kollektív bölcsességét és az első négy kalifa uralmát tekintik mérvadónak. Ahogy a fentebb említett felmérés mutatja, a muszlim közösségeknek jelentős részét a szunnita felfogás jellemzi, de eltérések fedezhetők fel a gyakorlatokban és vallási attitűdökben, amelyek egy-egy ország muszlim lakosságát jellemzik.⁹

A sííita közösség is megosztott, ez leginkább az imámok öröklődési kérdésére és vallási vezetés értelmezésére vezethető vissza.

A szunnita-síita szembenálláson alapuló politikai konfliktusok az iszlám világ különböző régióiban az évszázadok során jelentős feszültségeket és háborúkat eredményeztek. Ez az ellentét nem csupán vallási megosztottságot takar, hanem egy összetett politikai-társadalmi dinamikát is, amely folyamatosan alakítja a közel-keleti térség politikai helyzetét, mivel a vallási eltérések gyakran összefonódnak a politikai és a gazdasági érdekekkel.

Fontos lenne a különböző vallási közösségek párbeszédének és ellentétének békés úton történő megoldásának ösztönzése.

⁷ Pew Research Center: Mapping the Global Muslim Population 2009-es adat, elérés: 2024. 09. 12. <https://www.pewresearch.org/religion/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>

⁸ Pew Research Center: Mapping the Global Muslim Population 2009-es adat, elérés: 2024. 09. 12. <https://www.pewresearch.org/religion/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>

⁹ Carole Hillenbrand: Az iszlám új történeti bevezetés, 2015, 140.-143. oldal

2.1. A jogi iskolák

A jogi iskolák a muszlim közösségek jogi tradícióinak fontos részei. Négy fő *szunnita* jogi iskola alakult ki az iszlám jog fejlődése során.

A legrégebbi a *Hanafita* (699-767, Abu Hanifa), amely Irakban jött létre. A mohamed-i hagyományokra való hivatkozás hiányában a racionális gondolkodás került előtérbe, amely több doktrína kialakulását vonta maga után.

A második legnagyobb jogi iskola a Malikita, melyet Malik ibn Anas (711-795) alapított. Ide köthető a közjó elve, mely szerint egy jogi döntés akkor is meghozható, ha az nem szerepel a Forrásban, de a köz érdeke megkívánja. Tehát ezeket akkor is szükséges biztosítani, ha a Könyv *expressis verbis* nem rendelkezik egy szabályozásról.

A *Sáfii* iskola alapításakor az iszlám jog fejlődését két koncepció ellentéte jellemezte, amely megosztotta gondolkodókat. Az egyik oldalt a tradicionális jogi iskolák alkották, melyek a hangsúlyt a Szunnára, vagyis a Prófétai Hagyományokra fektették.¹⁰

A másik gondolat a racionalistákhoz köthető, akik megengedik a személyes értelmezést, hogy egyes tudósok, illetve jogászok kifejthessék saját véleményeiket, és ne csupán a korábbi megfogalmazásokhoz ragaszkodjanak. Biztosítja a konszenzus és analógia lehetőségét.¹¹ A *Sáfii* iskola ötvözi a tradicionális jogforrásokat a racionális megközelítésekkel, amely alkalmassá teszi a jogrendszert a társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok követésére.

A *Hanbalita* iskola alapító jogtudósa elutasította a jogi spekulációt és az emberi érvelés széles körben történő alkalmazását.¹² Elveti az analógiás érvelés alkalmazását, hiszen ebben az esetben olyan jogi döntés vagy szabály alkalmazása történik, melyről nem rendelkeznek a legfőbb jogforrások.

Dzsafariban vagyis a Síta irányzatban jelentős szerepet töltenek be az imámok. Ők tévedhetetlen autoritások, akik széles tudás birtokában állnak: beszélnek a világ összes nyelvét, de értik az állatokat és a növényeket is, valamint a jövőbelátás képességét is birtokolják. Mohameddel azonos szintre helyezik őket, de nem próféták.

¹⁰ Joseph Schacht- An Introduction to Islamic law- 34.-36. oldal

¹¹ Wael B. Hallaq- The Origins and Evolution of Islamic Law 74.-76. oldal

¹² N.J. Coulson- A history of islamic law- 71. oldal

III. Férfiak a Korán szerint

A férfiak fölötté állnak a nőknek, mivel Allah előnyben részesített egyeseket közülük másokkal szemben, s amiatt, amit javaikból a nőkre költenek.”¹³

Isten általában a férfiakat erősebb fizikummal és a lelki sérülésekkel szemben is nagyobb állhatatossággal látta el. Ennek megfelelően a férfi vállára nagyobb terheket és felelősséget is helyezett. A férfi kötelessége, hogy ellássa családját, biztosítsa annak jólétét, mind lelki, mind fizikai védelmet nyújtva számukra. Azonban, mint családfő, nem csak az emberek előtt, hanem elsősorban Isten előtt felelős a családjáért: Allah az Utolsó Napon számon fogja majd kérni a férfit, hogy megtett-e mindent azért, hogy a család tagjai Istennek tetsző életet éljenek, így bár a férfi Istentől eredő természete, teherbírása miatt megkapta a családfői szerepet, ezzel együtt azonban számos feladat és felelősség hárul rá: ebben áll a férfiak feljebbvalósága a nőknél. A nők jogainak a korlátozása a férfiakra nézve kötelezettséget teremt, amit látunk a különböző országokban is, ahol a család férfi tagjaira a társadalom nyomást helyez ennek a megfelelő betartására. „Az asszonyokat ugyan az a jog szerinti bánásmód illeti meg (férjük részéről) mint amivel ők tartoznak férjüknek. A férfiak azonban egy fokkal felettük állnak.”¹⁴

IV. A nők a Korán szerint

*„Meghagytuk az embereknek a szüleivel kapcsolatban – hiszen édesanyja kínos-keservesen hordozta őt, s az elválasztásig két év telt el – hogy légy hálás Nekem és légy hálás a szüleidnek! Hozzám jut el végül minden.”*¹⁵

Az iszlám, mint vallási és jogi rendszer sajátos elveken nyugszik, amelyek meghatározzák a nők társadalmi és családi szerepét, jogait és kötelességeit. A nők pozíciója gyakran a vallás és az állam határvonalán mozog, hiszen az iszlám országokban a vallás nem csupán személyes hit, hanem annak a jogi rendszernek is része, ami befolyásolja a nők lehetőségeit és mindennapi életét. A Sharia értelmezése és alkalmazása fontos szerepet játszik abban, hogy a nők jogai miként érvényesülnek, és hogyan viszonyulnak a modern emberi jogi normákhoz, amelyek a nemek közötti egyenlőség és méltóság elveit is magukba foglalják. Ennek a témának az alapos ismertetése rávilágít arra, hogyan közelíthető meg az iszlám rendszer a nők jogainak és státuszának összefüggésében, különös tekintettel a vallás és állam összefonódásából adódó kihívásokra. A Korán számos versében foglalkozik a nőkkel, szabályozva a nők szerepét a

¹³ Korán: 4:34

¹⁴ Korán: 2:228

¹⁵ Korán: 31:14

társadalomban, a családban és a vallásban is. Iránymutatást ad a nőkkel való bánásmódról, a jogokról és kötelezettségekről, a házasság intézményéről és az öröklésről.

4.1. Házasság és a nők védelme

A Korán kiemeli a házasság szentségét és fontosságát, amely a férfiak és a nők közötti kölcsönös tiszteleten alapul „*Az asszonyokat ugyanaz a bánásmód illeti meg, mint amivel ők tartoznak.*”¹⁶ Ugyanezen vers arról is rendelkezik, hogy a férfiek a feleségeik felett állnak, amivel több kötelezettséget is ró rájuk. Ez biztosítja a férfi részére a családon belüli vezető szerepet, hierarchikus viszonyt alakítva ki.

A 4:19 kihangsúlyozza, hogy milyen módon kötelesek bánni a férfiek a feleségeikkel. Ezek a rendelkezések rávilágítanak arra is, hogy mennyire fontos a nők védelme és tisztelete az iszlám tanításokban.

A válás tekintetében a Korán több verse (2:229-232) is részletes előírást tartalmaz, amelyekben szintén kiemelkedő szerepet kap a nők védelme. Előírja a férfiak számára, hogy ha válási idejüket – ez egy kiszabott várakozási időt jelent – elérték, akkor el kell engedniük a nőket. Nem tarthatják vissza őket kényszerrel, vagy egyéb módon. A nő által kezdeményezett válásnak szigorúbb jogi kerete van, csupán bizonyos kritériumok teljesülése esetén indítható meg, melyek mindegyike a nőkkel szembeni bánásmódhoz kapcsolódik.

A Korán 24:31 a nők szerénységére vonatkozó rendelkezés, mely előírja a nők számára, hogy visszafogottan öltözzenek és viselkedjenek. Kiemelendő, hogy a hagyományos, diszkrét viseletet a férfiaktól is elvárja vagy megköveteli.

4.2. Hitéleti egyenlőség és öröklés

A Korán több helyen is hangsúlyozza a férfiak és nők közötti alapvető egyenlőséget hitben, hiszen Allah előtt mindenki egyenlő. A Korán 4:1 deklarálja, hogy „...*aki egyetlen személyből teremtett benneteket, akiből megteremtette a párját s kettőjükből számos férfit és nőt sokasított.*”¹⁷ Ez a vers is arra utal, hogy mindkét nem ugyanabból a lényegből származik, és egyik sem felsőbbrendű a másiknál. A Korán versei alapján el lehet mondani, hogy a Könyv nem vitatja a két nem biológiai és társadalmi különbözőségét, de a hitéletben például a büntetések vagy jutalmak terén nem jelentkeznek ezek.

¹⁶ Korán 2:228

¹⁷ Korán 4:1

A Korán szabályozza a nők öröklési jogát is, ez a 4:7-12-ben található. Ebben azt is deklarálja, hogy a nők hagyatéki része általában kisebb, mint a férfiaké. Ez a társadalmi szokásokra vezethető vissza, melyek szerint (és a Korán alapján is) a férfiak kötelessége eltartani a család lánytagjait. Tehát míg a nő az örökrészt magára tudja fordítva, addig a férfiaknak több emberről kell gondoskodniuk.

V. Nemzetközi jogi egyezmények

A 20. század közepén, a második világháborút követően a nemzetközi közösség is felismerte, hogy a globális béke és biztonság elérése és fenntartása érdekében elengedhetetlen bizonyos alapvető emberi jogok deklarálása. E közös felismerést követően jöttek létre azok az egyezmények, melyek az emberi jogok univerzális biztosítékát jelentik, függetlenül az egyének származásától, vallásától, vagy akár nemétől,

E fejezetben röviden bemutatom öt nemzetközi egyezmény tartalmát, melyek vizsgálata a témához való szoros kapcsolódás és relevancia miatt elengedhetetlen. A modern nemzetközi jog legfőbb célkitűzése a jogegyenlőség és az esélyegyenlőség megvalósítása, melyek a lentebb részletezett szerződésekben is deklarálásra kerülnek.

5.1. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY)

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát (továbbiakban: EJENY) 1948. december 10-én fogadta el az ENSZ közgyűlése. Ez nem egy aláírást vagy ratifikációt igénylő egyezmény, az ENSZ tagállamok mind elfogadják ennek a tartalmát. Afganisztán, Irán és Törökország ENSZ tagként közreműködtek a létrehozásában, Szaúd-Arábia vallási összeférhetlenségre való hivatkozással fenntartással élt.

Az EJENY az emberi jogok globális védelmét célozza és összefoglalja a világszervezet álláspontját az embereket megillető emberi jogokról. Ezeket nem lehet feltételhez kötni, függetlennek kell lenniük az ember politikai hovatartozásától, nemétől, vallásától.

Ez tekinthető a legfontosabb jogi dokumentumnak, az ezt követően elfogadott, illetve ratifikált nemzetközi jogi egyezmények az ebben szereplő értékekre épülnek, ezeket az érdekeket kívánják kiegészíteni és védeni.

Habár nem tartalmaz kifejezetten nőkre vonatkozó rendelkezéseket, azonban több helyen is deklarálja a két nem közötti egyenlőséget (preambulum és 2. cikk), ekként a nőkre és férfiakra

egyenként vonatkozik. Olyan emberi jogokat deklarál, mint az élethez, a szabadsághoz, az emberi méltósághoz való jog, a törvény előtti egyenlőség vagy az ártatlanság védelme.¹⁸

5.2 Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata

Ezen Egyezmény létrejött az Iszlám Konferencia Szervezetéhez köthető, melyet 1990 augusztus 05-én fogadtak el és amelyet 45 tagállam írt alá.¹⁹ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára válaszként, egyfajta alternatívaként hozták létre. Több állam is arra hivatkozott, hogy az EJENY-t nem tudják elfogadni, mert tartalmilag nem egyeztethető össze a vallási alapelvekkel, így ezt a deklarációt a Korán és Szunna által biztosított emberi jogok mentén kívánták létrehozni.

Az első négy cikk tartalmazza az élethez, az emberi méltósághoz, a szabadsághoz, a biztonsághoz való jogot, valamint itt található a kínzás, és az embertelen bánásmód tilalma.

Az 5. cikk a házassággal és a családdal foglalkozik. Ebben kifejtésre kerül a konszenzus nélküli házasság, a családon belüli erőszak – kifejezetten nőkkel, gyermekekkel, illetve olyan személyekkel szemben elkövetve, akik valamilyen fizikai vagy mentális korlátozottsággal rendelkeznek – tilalma.

A 6. cikkelyben kifejezetten a nők jogaira vonatkozó szabályozást ismerhetjük meg. Ez alapján a nőknek saját anyagi jogállása és függetlensége van, és lehetőségükben áll leánykori nevüket megtartani. Ezen kívül a minőségi oktatást, az egészségügyi ellátást, a munkavállalás lehetőségét és ehhez köthetően az egyenlő bérezést is biztosítani kell a tagállamoknak. Ezen a helyen kerül kimondásra a nőkkel, illetve a leánygyermkekkel szembeni megkülönböztetés alkalmazásának tilalma. A d. pont kitér arra is, hogy „*Minden nőnek joga van ahhoz, hogy Allah teremtésével összhangban gyakorolja az anyaságot.*”²⁰

A tervezett terhességmegszakításról való döntést egyaránt befolyásolják társadalmi és kulturális szokások, valamint vallási és jogi előírások. A muzulmán országok sokszínűsége, és az eltérő vallási hagyományok következtében a szabályozás nem azonos módon történik. A Korán kifejezetten az abortuszról nem rendelkezik, az élet védelmét azonban több helyen megerősíti, jogtudósok pedig ezt adaptálták erre a kérdésre is.

¹⁸ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. 12. 10-i elfogadás, letöltés: 2024.10. 01. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

¹⁹ Az Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata, elfogadása: 1990. 08. 5., letöltés: 2024. 10. 02. https://www.oic-oci.org/upload/pages/conventions/en/CDHRI_2021_ENG.pdf

²⁰ Az Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata: 6. cikkely d. bekezdés

Afganisztánban, Egyiptomban, valamint Irakban a legszigorúbb szabályozás van hatályban az abortusszal kapcsolatban. Tiltva ugyan nincs, de csak abban az esetben engedélyezik, ha a nő élete van veszélyben, és élete más módon nem menthető meg.

Iránban és Szaúd-Arábiában is szigorú szabályozás jellemző, viszont, ha az anya egészségét veszélyezteti a terhesség – ezt orvosi dokumentummal szükséges bizonyítani –, akkor is végrehajtható az abortusz.²¹ Gázában is azonos szabályozás fedezhető fel.²² E kérdésben Törökország rendelkezik a legmodernebb szabályozással. A tervezett terhességmegszakítás nincs feltételhez kötve, 10 héten belül szabadon lehetősége van erre a nőknek. Minden esetben férj vagy édesapa hozzájárulása szükséges azonban az orvosi beavatkozás végrehajtásához.²³ Az Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata tartalmazza egyebek mellett a törvény előtti egyenlőséget, a mozgás és tartózkodás szabadságát, a munkához és a tulajdonhoz való jogot, a véleménynyilvánítási szabadságot, az ártatlanság védelmét, valamint a jogszerű eljáráshoz való jogot is.

Elmondható tehát, hogy hasonló tartalommal bír, mint az EJENY, egyes cikkelyeket azonban egyáltalán nem vett át.

5.3. Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról Szóló Egyezmény (CEDAW)

A Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról Szóló Egyezményt (továbbiakban: CEDAW) 1979. december 18-án fogadta el és írta alá az ENSZ Közgyűlése. Ez az egyezmény a nők jogainak védelmét és előmozdítását szolgálja. Elfogadását követően, 1981 szeptemberében lépett hatályba.

Ratifikációjának száma magasnak tekinthető, mindezidáig 186 ország erősítette meg, köztük Magyarország is. Az Amerikai Egyesült Államok, Irán, Szomália, Szudán, Tonga, Niue, Palau és az Apostoli Szentszék is tagja. A muszlim államok többsége ratifikálta – vagy aláírta, de fenntartással élt az iszlám törvényekkel és vallási értékekkel való összeférhetetlenségre hivatkozva –, a megvalósulása azonban ma is problémákba ütközik.

²¹ Gilla K. Shapiro: Abortion law in Muslim-majority countries, Health Policy and Planning, 2014. 07. 29-i megosztás, elérés: 2024.10. 09. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23749735/>

²² Health and Human Rights Journal: 2019. 12.i száma: Sarrah Shahawy: The Unique Landscape of Abortion Law and Access in the Occupied Palestinian Territories, letöltés: 2024. 10. 10. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6927376/pdf/hhr-21-02-047.pdf>

²³ Sinem Esengen: 'We had that abortion together': abortion networks and access to il/legal abortion in Turkey, közzétéve 2024. 01. 9-én, letöltés: 2024.10. 11. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13691058.2023.2301410?download=true>

Célja a nők elleni diszkrimináció valamennyi formájának felszámolása, a nők jogainak és méltóságának a védelme, valamint a nők aktív részvétele a politikai, a gazdasági, a társadalmi, és a kulturális életben.²⁴

Az első 4 rész ismerteti az ENSZ álláspontját az emancipációról. Az 1. cikk alapján diszkriminációnak tekintendő a nőkkel szembeni minden olyan nemi alapon történő megkülönböztetést, amelynek célja vagy következménye, a nők által gyakorolt vagy elismert jogok semmissé tétele.

Az Egyezmény alapvetően az államok kötelezettségeit szabja meg, azok hatásköre alá helyezi az érvényesítését. Az 5. cikk (a) pontja alapján az államoknak mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a társadalmakban már fennálló előítéletek, gyakorlatok, elősegítsék, ha azok valamely módon az egyik nem felsőbbrendűségét hirdetik, vagy alá-fölé rendelt, sztereotip nemi szerepekre, feladatokra épülnek.

A 7-8. cikkely a politikai életben való részvételre vonatkozik, mely magába foglalja a szavazati jog garantálását, és az állami tisztségek elnyerésének támogatását, hogy nők is aktívan részt vehessenek a kormányok végrehajtási feladataiban.

A 10. pont tartalmazza az edukációra vonatkozó szabályokat. Ennek értelmében ugyanazon kritériumok alkalmazandók a két nemre továbbtanulás terén – közép- és felsőoktatás tekintetében egyaránt –, különböző ösztöndíjpályázatok kapcsán, egyéb képzési lehetőségeknél, illetve a sportban való részvételben is.

A 11. cikk első fele a munkához való jog védelméről szól. Az emberi munkafeltételek biztosítása mellett előírja a szabad munkahelyválasztást és munkahelyváltást, továbbá az egészségügyi eltávozást is. A cikk második fele a nőkkel szemben megvalósuló házasságon, vagy anyaságon alapuló hátrányos megkülönböztetés felszámolását szabja meg. Ez tartalmazza a fizetett szülési szabadság, vagy egyéb hasonló jellegű támogatás biztosításának és annak előírását, hogy azokon a munkahelyeken, ahol a munkavégzés – a munka jellegéből adódóan – veszélyes lehet a terhes nőre, nyújtsanak számára speciális védelmet.

A 12. cikk az egészségügyi ellátáshoz való jogosultságot írja elő, míg a 13. az előtte fel nem sorolt gazdasági-, és társadalmi ügyek végzéséhez való hozzáférést, különös tekintettel a hitelre, a bankszámlanyitásra, és egyéb anyagi biztonságot nyújtó lehetőségekre.

A 14. cikk a vidéken élő nőkkel foglalkozik, aminek relevanciája azért is kiemelkedő, mert sok esetben vidéki területeken nehezebben alkalmazkodnak a modernizáció bizonyos aspektusaihoz a társadalmak, így könnyebben maradnak fenn a káros tradíciók. Pakisztánban

²⁴ Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról Szóló Egyezmény, 1979. 12. 18. letöltés: 2024.10. 11. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf>

például az Alkotmány több helyen kimondja a férfiak és nők közötti egyenjogúságot, a korábbi patriarchális berendezkedés miatt azonban vidéken ez kevésbé jelenik meg a gyakorlatban.²⁵

A 15. cikk a törvény előtti egyenlőséget fejt ki, a 16. pedig házassági és egyéb családi kapcsolatokra vonatkozó szabályokat deklarál. Ide tartoznak például a házasság megkötésére, megszüntetésére, illetve a házastársak egymás közti kapcsolatára, és a közös gyermekekre vonatkozó szabályok.

Összességében megállapítható, hogy az Egyezmény megerősíti az EJENY-ben lefektetett értékek fontosságát, azok megvalósításának szükségességét és részletesen felsorolja, hogy mely területeken kell a Feleknek törvényhozással megvalósítani a két nem közötti jogi, társadalmi, gazdasági egyenlőséget, az adott cikkelynek megfelelően.

5.4. Az Isztambuli Egyezmény

Az Isztambuli Egyezmény (Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról) 2011. április 11-én került elfogadásra. Célja a nőkkel szembeni erőszak, különösen a családon belüli erőszak megelőzése, az áldozatok védelme és az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonása.

Ez a megállapodás átfogó módon közelíti meg a családon belüli erőszak kérdését.²⁶

Célja a nők védelme minden jellegű erőszakkal szemben, a két nem közötti egyenlőség megvalósítása, valamint mindezen eredmények tényleges elérése érdekében államok közti együttműködés szorgalmazása. Az egyezmény deklarálja, hogy fentieket mind béke-, mind pedig háborús időben biztosítani kell, azokat nem lehet belső, vagy külső konfliktusra hivatkozva korlátozni.

Nő elleni erőszaknak tekinti az emberi jogok korlátozását vagy a nemmel szembeni diszkriminációt, melynek eredményeképpen a nő fizikai, szexuális, lelki vagy gazdasági kárt szenved. Kiemelendő továbbá, hogy a „nő” fogalma alá helyezi azokat a lányokat is, akik nem töltötték be 18. életévüket, így jelentős figyelmet fordítva a családon belüli erőszak kiskorú áldozataira is.

A második fejezet előírja, hogy a részes feleknek minden jogi vagy egyéb lépést meg kell tenniük a kötelezettségük teljesítése érdekében. Ebbe beleértendő a különböző anyagi, illetve emberi erőforrások szolgáltatása a megfelelő implementáció érdekében.

²⁵ Amr Ibn Munir: The Rule of Law in Pakistan: A Myth or Reality? megosztva 2023. 11. 1-én, letöltés: 2024. 10. 12. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4611683

²⁶ Isztambuli Egyezmény, elfogadása: 2011. 05. 11. letöltés: 2024. 10. 13. <https://rm.coe.int/168046031c>

A harmadik fejezet a megelőzés fontosságáról szól. A tagállamoknak edukációval, társadalmi ismertetőkkel, ha szükséges jogi szabályokkal kell megvalósítaniuk az egyezményben foglaltakat. Szorgalmazniuk kell például a társadalmi és kulturális berögződések, szokások megtörését. Lépéseket kell tenniük a nemi szerepek alapján kiosztott feladatok és felelőségek eltörlése érdekében, ezek ugyanis meghatározva az emberek közötti hatalmi viszonyokat, hierarchikus viszonyt állítanak fel a két nem között. Szintén ebben a fejezetben szerepel, hogy az államoknak biztosítaniuk kell azoknak a specialistáknak a képzését, akik az áldozatokkal vagy az elkövetőkkel foglalkoznak. Mindezekon kívül mindent meg kell tenniük annak érdekében is, hogy további bántalmazás ne érhesse az áldozatokat.

A negyedik fejezet arról a felelősségről értekezik, amelynek értelmében a tagállamoknak minden lehetséges eszközt biztosítaniuk kell annak érdekében, hogy az áldozatok megismerhessék a segélykérési lehetőségeiket, a segélyvonalakat és a segélyszervezeteket. A részes feleknek jogi vagy egyéb intézkedéseket kell meghozniuk, hogy segítsék az áldozatok felépülését a bántalmazás okozta kárból. Ez a segítségnyújtás lehet anyagi, lakhatási támogatás, de akár pszichológiai tanácsadás is.

Az ötödik fejezetben anyagi jogi szabályokat ismerhetünk meg, például, hogy mely cselekményeket szükséges jogkövetkezményekkel sújtani, valamint annak szükségességét, hogy olyan törvényeket vagy intézkedéseket léptessenek hatályba, amelyek lehetővé teszik, hogy az áldozatok maguk tudjanak jogi eszközökhöz folyamodni, jogi védelmet, kártérítést igényelhessenek. A fejezet nevesíti továbbá a látogatási jogot is, melynél kiköti, hogy ez a jogosítvány nem sértheti az áldozat, illetve a gyermek jogait vagy a biztonságát. A szöveg tartalmazza, hogy büntetendővé kell tenni a lelki és fizikai bántalmazást, a zaklatást, a szexuális zaklatást, a szexuális erőszakot, a nem saját, szabad akaratból vállalt házasságot (ez természetesen érvénytelenné nyilvánítható), a női nemi szerv megcsönkítését, a kényszerített abortuszt és a kényszerített sterilizációt. Szintén ebben a fejezetben van szó a súlyosító körülményekről is, melyek közül az egyezmény kilencet mutat be.

A hatodik fejezetben az előzőben felsorolt magatartások feltárására vonatkozó szabályok és védelmi intézkedések szerepelnek. Előírja többek között a legkorábbi – az áldozatokra való tekintettel történő – reagálást, az áldozatok védelmét, a hozzáértő hatóságok létrehozását.

Záró gondolatként kiemelném, hogy annak ellenére, hogy a fentiek alapján azt látjuk, hogy az Egyezmény tartalma – a nőkkel szembeni tisztelet és erőszak tilalma – egybevág a Koránban szereplő értékekkel, a muszlim többségű országok közül csupán Törökország ratifikálta az aláírást követően. 2021-ben azonban- mindeztidáig egyedülként- Törökország kilépett az egyezményből, belföldi és külföldi szinten ellenállást váltott ki. Több emberi jogi szervezet

(például az Amnesty International) úgy véli, hogy az állam ezzel nők és lányok testi épségét, akár életét is veszélyezteti, és egyúttal olyan üzenetet közvetít az elkövetőknek, hogy tevékenységüket „büntetés nélkül” folytathatják²⁷.

5.5. Emberi Jogok Arab Chartája

Ezt az egyezményt 1994-ben fogadta el az Arab Liga, majd 2004-ben újratárgyalták és módosították. Tartalma sok helyen azonos a korábban említett nemzetközi egyezményekkel. Amíg a Kairói Nyilatkozatot az EJENY-re válaszként hozták létre a részes államok, iszlám vallási alapelvek szerint, addig az Arab Charta tartalma közelebb áll a nemzetközi jogi normákhoz. Célja, hogy védje és érvényesítse az emberi jogokat.²⁸

A 3. cikkelyben van szó a két nem közötti egyenlőségről, az emberi méltóságról a jogok és kötelezettségek tekintetében, ezeket az aktuális törvényeknek biztosítania kell. Megjelenik az ezen feltételek teljesülése érdekében szükséges jogi lépések megtétele, mint tagállami kötelezettség.

A kisebbségi jogokat a 25. cikkely tartalmazza, amely említést tesz a saját kultúra, a vallás és a nyelvhasználat szabadságáról.

A vallásszabadságot a Kairói Nyilatkozat nem érinti. Az iszlám hagyományosan nem engedélyezi a vallás elhagyását, súlyos következményei lehetnek a hitelhagyásnak. Különböző jogtudósok és jogi iskolák eltérő módon interpretálták a Koránt, bűnbocsánat eltérő kritériumait és más-más büntetéseket meghatározva.²⁹ Afganisztánban például akár halálbüntetés is kiszabható szankcióként.

A Charta tartalmaz továbbá olyan jogokat, mint az ártatlanság vélelme (16. cikkely), a törvény előtti egyenlőség (11. cikkely), a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság (30. cikkely), a magántulajdonhoz való jog (31. cikkely), a munkához való jog (34. cikkely) vagy akár a

²⁷ Agnes Callamard, az Amnesty International Főtitkára mondta a bejelentést követően, Amnesty International: Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention rallies the fight for women's rights across the world 2021 07. 1-i cikk, elérés: 2024. 10. 12.
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/07/turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention-rallies-the-fight-for-womens-rights-across-the-world-2/>

²⁸ Emberi Jogok Arab Chartája, 2004. 05. 22., letöltés: 2024. 10. 13.
<https://digitallibrary.un.org/record/551368?v=pdf#files>

²⁹ Penal Reform International: Sharia Law and The Death Penalty 22.- 24. oldal, először publikálva: 2015 07.a, letöltés: 2024.10. 09. https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/07/PRI-Sharia-law-and-the-death-penalty-HR_smaller.pdf

Miranda-elv (14. cikkely). Palesztina, Irak és Szaúd-Arábia ratifikálta az egyezményt³⁰, míg Pakisztán, Irán, Afganisztán és Törökország nem lévén tagjai az Arab Ligának nem írták alá. Az Arab Charta tehát közelít a nemzetközi emberi jogokhoz, azonban a hagyományos iszlám értékek és berendezkedés miatt nem minden esetben, és nem is minden államban valósul meg.

VI. A nemzetközi normák helyi érvényesítése

A következő fejezetekben néhány állam nőkre vonatkozó szabályozásának részletesebb bemutatását végzem el. Ezen államok jogi szabályozásának bemutatása révén láthatjuk miként formálódik a nők társadalmi és jogi helyzete a vallási alapú jogrend és az olyan politikai rendszerek keretei között, ahol a Sharia az állam törvényhozásának és szabályozásának alapját képezi. A vizsgált államok egyedi történeti, politikai és társadalmi kontextusban viszonyulnak a női jogokhoz, mindez különböző kihívásokat és következményeket eredményez a nemek közötti egyenlőség tekintetében is. Természetesen egyéb államokat is érdemes lenne vizsgálni, azonban ez túlmutat ezen dolgozat keretein. Ilyen például a női terrorizmus az ISIS-ban vagy az Al-Qaeda-ban.

Szükségesnek tartom kiemelni, hogy ezek nem vallási előírásokon nyugvó korlátozások, hanem kulturális hagyományokra épített jogi szabályozások. A nemi alapon történő diszkrimináció minden országban megjelenik, azonban jelentősen eltérő mértékben.

VII. Afganisztán

Afganisztánban a politikai instabilitás és a vallási radikalizmus, tradicionalizmus következtében a nők jogai különösen veszélyeztetettek. Az állam működése a 2021. évi tálib hatalomátvétel óta jelentős változáson ment keresztül, ami különösen a nők jogainak a korlátozásában nyilvánul meg.

Az első tálib kormány alatt (1996-2001) nem voltak érvényben olyan modern jogi normák, amelyek az emberi jogokat figyelembe vették volna. A Korán szigorú interpretációját valósították meg, ez pedig elsősorban a női jogokat, az országban élő vallási kisebbségeket, és a politikai ellenfeleket sújtotta. 2004-ben fogadták el az új alaptörvényt, amely nagy előrelépést

³⁰ International Justice Resource Center: Middle East and North Africa, elérés: 2024. 10. 09. <https://ijrcenter.org/regional/middle-east-and-north-africa/#:~:text=As%20of%20January%202021%2C%20there,United%20Arab%20Emirates%2C%20and%20Yemen>.

jelentett, hiszen demokratikus alapokra helyezte az ország vezetését, biztosítva az egyenjogúságot és a különböző szabadságjogokat az állampolgárok számára.³¹

Az alaptörvény deklarálta a két nem közötti jogi egyenlőséget (22. cikkely), az ártatlanság vélelmét (25. cikkely), a nullum crimen sine lege elvét (27. cikkely), a gondolat-, a lelkiismeret-, és a vallásszabadságot (34. cikk), továbbá az oktatáshoz való jogot is (43. és 44.). A 48. cikkely a munkavállalás szabadságát érintette, és bár nem tért ki külön a nők helyzetére, de leszögezte, hogy a „munka minden afgán állampolgár joga”. Ez alapvetően is mindkét nemre vonatkozik, de a 22. cikkellyel való összevetés során pedig vitathatatlanul válik, hogy kimondta a nők munkavállalási jogát.

Az afgán alkotmány az első tálib kormány alatt figyelmen kívül hagyott emberi jogok biztosítását, és az egyenjogúságot kívánta elérni. 2021-ben ennek a törvénynek az alkalmazhatóságát visszavonták.³² Új alkotmányt nem fogadtak el, így a kormányzás alapját teljes mértékben az iszlám törvények jelentik. Különböző irányelvek és rendeletek elfogadásával fokozatosan visszaszorítják a nők és lányok emberi jogait.

A következőkben négy területre vonatkozó korlátozásokat vizsgáltam: az oktatás, a munka, az öltözködés és a mozgás kapcsán megjelenő szigorú szabályokat.

7.2. Az oktatásra vonatkozó korlátozások

2018-ra a középfokú oktatásban résztvevő lányok száma 40%-ra nőtt, az első tálib kormány alatti időszakra jellemző 6%-ról.³³ Tehát ebben az időszakban is jelentős eltérés volt tapasztalható az írni-olvasni tudók nemi megosztottságában, a mostani szabályozások következtében pedig egyre nőni látszik a szakadék. Ez több elemből áll össze. Egyrészt vannak de facto az oktatásra vonatkozó szabályok, valamint vannak olyan közvetett intézkedések, melyek ellehetetlenítik az abban való részvételt.

A Covid-19 világjárvány alatt az oktatási intézmények zárva tartottak, ez idő alatt a nők online még folytathatták tanulmányaikat. 2021 szeptemberében a tálib kormány megnyitotta a férfiak és a fiúk (mind oktatók, mind pedig a diákok) számára a középfokú intézményeket, ekkor

³¹ Afganisztáni Iszlám Köztársaság Alkotmánya, letöltés: 2024.10. 08.

https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/The_Constitution_of_the_Islamic_Republic_of_Afghanistan.pdf

³² Amnesty International: The Taliban's War on Women. The crime against humanity of gender persecution in Afghanistan- 12. oldal, megosztva: 2023. 05. 25., letöltés: 2024. 10. 14. <https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/6789/2023/en/>

³³ Human Rights Watch: "I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick" Girls' Access to Education in Afghanistan, közzététel: 2017. 10. 17., elérés: 2024. 10. 12. <http://hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan>

azonban a lányok részvételének lehetőségéről nem esett szó. Egy évvel később az Oktatási Minisztérium egy közleményben bejelentette, hogy az iskolák kapui megnyílnak a nők számára is, azonban a rendelkezést hatályba lépésének reggelén visszavonták.³⁴

Ugyanezen évben a tálib kormány – mintegy a nemzetközi közösség aggodalmára válaszul – azt ígérte, hogy iszlám értékek szerint fogják biztosítani az oktatásban való részvételt. A felsőfokú intézményeket 2022 februárjában nyitották meg, ekkor még ugyan mindkét nem számára, a női részvételt azonban bizonyos feltételekhez kötötték. Ezen kritériumok a nemi szegregációhoz, illetve a nők öltözködéséhez kapcsolódtak. Többek közt külön bejáratot kellett használniuk, kizárólag azonos nemű oktatók óráit látogathatták, külön napokon kellett a két nem számára megtartani az előadásokat. Ha utóbbira nem volt lehetőség, akkor függőnnyel vagy egyéb módon kellett elválasztani a férfiakat a nőktől, hogy redukálják az interakció lehetőségeit.³⁵ Mindezek teljesülését az egyetem vagy főiskola feladata volt biztosítani. Arra is volt példa, hogy a női hallgatókat szakváltásra kötelezték, mert az egyetem nem tudott gondoskodni női oktatóról.

2022 decemberében a tálib vezetés olyan rendeletet adott ki, melyben megtiltotta a nők számára az egyetemi oktatásban való részvételt, így a korábbi kritériumok betartása mellett sem folytathatják a megkezdett tanulmányaikat.³⁶ A döntés hivatalos indokolásában arra hivatkoztak, hogy a felsőoktatási intézmények „nem megfelelően” tartják be az iszlám előírásokat, az egyetemek tananyaga nem felel meg az általuk elfogadott értelmezésnek, valamint a lányok nem tartják be az öltözködésre vonatkozó előírásokat.³⁷

Az Amnesty Internationalnak többen azt nyilatkozták, hogy ennek ellenére próbálnak mindent megtenni a tudásuk gyarapítása érdekében³⁸. A munkához való jog korlátozása miatt sokan úgy érzik, hogy nincs értelme a tanulmányaik folytatásának, mert a későbbiekben nem lesz lehetőségük elhelyezkedni választott szakmájukban.

A női felsőoktatás tilalma súlyos társadalmi és gazdasági következményeket von maga után. Az oktatás megszüntetése hosszú távon csökkenti a munkaerőpiaci kínálatot, illetve különböző

³⁴ Charlotte Greenfield: Taliban orders girls' high schools to remain closed, leaving students in tears, Reuters, közzététel: 2022. 03. 23., elérés: 2024. 10. 13. <https://reuters.com/world/asia-pacific/taliban-orders-girl-high-schools-remain-closed-leaving-students-tears-2022-03-23/>

³⁵ Amnesty International: Death in slow motion- 22. oldal, közzététel: 2022. 07. 27., letöltés: 2024. 10. 13. <https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/5685/2022/en/>

³⁶ Politico hírportál: Taliban ban women from university education in Afghanistan, 2022. 12. 20-i cikk, elérés: 2024. 10. 13. <https://www.politico.com/news/2022/12/20/afghanistan-women-taliban-education-00074899>

³⁷ Agence France-Presse: Taliban Explains Why Afghan Women Have Been Banned From Universities, NDTV WORLD, 2022. 12. 23-i közzététel, elérés: 2024. 10. 14. <https://www.ndtv.com/world-news/women-banned-from-university-for-not-following-dress-code-taliban-3630885>

³⁸ Amnesty International: Death in slow motion- 20. oldal, letöltés: 2024. 10. 13.

társadalmi problémákat generál, mint például az analfabetizmus arányának növekedése. A nők ilyen szintű gazdasági függetlenségének az elvesztése és társadalmi szerepük beszűkülése növeli a szegénységet és a kiszolgáltatottságukat.

7.3. Munkához való jog

A hatalomátvétel óta a nők munkához való joga is jelentős korlátozások alá került. Kezdetben nem hoztak nemzeti szintű szabályozást arra vonatkozóan, hogy mely munkakörökben nem dolgozhatnak a nők, azt azonban megszabták, hogy a posztjukat a kormánytisztviselők akkor tarthatják meg, ha a munkavégzésük az oktatáshoz vagy az egészségügyhöz kapcsolódik.³⁹

Az Amnesty International több interjút is készített ebben az időszakban nőkkel, akik vezető beosztásuk miatt váltak munkanélkülivé.⁴⁰

Nyilvánvalóan a különböző, mindennapi életet szabályozó rendeletek is megnehezítették a munkavégzésüket. Azoknak a nőknek, akik tévéadásokban szerepeltek kezdetben hijabot és abayat kellett viselniük, majd 2022 májusától csupán akkor állhattak kamera elé, ha teljes arcuk is takarva volt, a szemük kivételével.⁴¹

A hatályos szabályozások szerint nők kizárólag olyan pozíciókat tölthetnek be, melyeket férfiak nem képesek ellátni. Ennek nagy jelentősége van az egészségügyben, ahol a nők munkavégzése megengedett, de feltételekhez kötött.

Férfi orvosok és ápolók nem láthatnak el női pácienseket és vice versa. Nem léphetnek kapcsolatba másik nemű munkatársakkal sem, amely megnehezíti a kórházak hatékony működését, akadályozva a betegek megfelelő ellátását. Összességében csökken a hozzáférésük az alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz, melynek hiányában növekszik az anya és csecsemőhalálozás kockázata, mert nem kapják meg a szükséges orvosi kezelést.⁴² Szükséges párhuzamot vonni a felsőoktatásban való részvétel lehetőségének hiánya és a jelenlegi afgán egészségügyi állapot között. Az orvosi képzéseken való részvétel korlátozása következtében

³⁹ NBC News: Taliban-run Kabul city government tells female workers to stay home, 2021. 09. 20., elérés: 2024.10. 13. <https://nbcnews.com/news/world/taliban-run-kabul-city-government-tells-female-workers-stay-home-n1279616>

⁴⁰ Amnesty International- Death in slow motion 28. oldal, elérés: 2024. 10. 13.

⁴¹ The Guardian: Taliban orders female Afghan TV presenters to cover faces on air, 2022. 05. 19-i cikk, elérés: 2024.10. 14 <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/taliban-orders-female-afghan-tv-presenters-to-cover-faces-on-air>

⁴² Nancy Glass, Rabia Jalalzai, Paul Spiegel, Leonard Rubenstein: The crisis of maternal and child health in Afghanistan, Conflict and Health 2023. száma, letöltés: 2024. 10. 14 <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13031-023-00522-z>

nem lesz utánpótlása a mostani doktori tevékenységet végző nőknek, amely további, fokozatosan súlyosbodó állapotot fog eredményezni.

Afganisztánban voltak olyan háztartások, ahol a nő általi munkavégzés jelentette a fő bevételforrást. Felmérések szerint ezek a családok közel 100%-a nem rendelkezik elégséges élelmiszerrel, és jelentősen nagyobb arányban szükséges drasztikus módszerekhez folyamodniuk, mint a férfiak által fenntartott háztartások.⁴³

Mindezek alapján kijelenthető, hogy az emberi jogok korlátozása nem csupán humanitárius szempont miatt aggasztó, hanem komoly gazdasági és társadalmi következményei is vannak.

7.4 Öltözködési előírások

„Mondd a hívő férfiaknak, hogy süssék le a tekintetüket és őrizték szemérmüket! Ez illendőbb nekik! Allahnak tudomása van arról, amit cseleksztek. És mondd a hívő nőknek, hogy süssék le tekintetüket és őrizték szemérmüket, és ne mutassák díszüket kivéve azt, ami mutatható és kendőzzék el ruhakivágásukat és ne mutassák a díszüket, kivéve férjüknek, atyjuknak, apósuknak, fiaiknak, férjük fiainak, fivéreiknek, fiútestvéreik fiainak, lánytestvéreik fiainak, asszonytársaiknak, a [rabszolgáknak], akiket jobbjuk birtokol, férfiszolgáiknak, akikben [már] nincs [nemi] vágy, és a gyermekeknek, akik még nem tudnak semmit a nők szemérméről. És nem szabad a lábukkal dobolni, nehogy kitudódjék az elrejtett díszük. Ti hívők! Forduljatok mindannyian megbánóan Allahhoz! Talán boldogultok.”⁴⁴

Afganisztánban mindkét nemre nézve a tradicionális viselet az irányadó. Az Erény- és Erkölcsügyi Tárcá felel a vallási normák betartásáért, amely alá sorolandó az öltözködési előírásoknak a megfelelő megvalósítása. Tálib hatalomátvételt követően csupán ajánlott volt a burka viselése, melyet többféle módon, például plakátokkal kívántak eljuttatni a társadalom minden szegletébe. 2022 májusában már dekrétumban tették kötelezővé az olyan ruhadarab viselését, amelyből csupán a szem látszik ki.⁴⁵ A férfi családtagok feladata ellenőrizni, illetve betartatni a feleségekkel, lánygyermekkel és anyákkal az utasításokat, ez pedig azt vonja maga után, hogy a férfiak egyre szélesebb területen rendelkezhetnek az életük felett.

⁴³Világélelmiszerbiztonsági Hírek, 2022. 01.i szám, Afganisztán, letöltés: 2024. 10. 14. <https://reliefweb.int/attachments/95123e69-8715-33b6-9039-47b2cff2d48d/WFP-0000136715.pdf>

⁴⁴Korán: 24:30-31

⁴⁵UN WOMEN: FAQs: Afghan women three years after the Taliban takeover, 2024. 08. 12-i cikk, elérés: 2024. 10. 16. <https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/faqs-afghan-women-three-years-after-the-taliban-takeover>

Természetesen maga a Tárcza is felügyeli a megfelelő viseletet, melyekről való megbizonyosodás érdekében megállíthatják a lányokat és a kísérőjüket.

7.5. A mozgáshoz való jog

Az Erény- és Erkölcügyi Tárcza 2021-ben előírta, hogy a nők csupán *mahram* kíséretével tehetnek meg 75 km-t meghaladó távolságot. A *mahram* férfi nemű családtag, amely általában férjet vagy apát takar. Ha olyan férfi kíséretében vannak, aki nem felel meg az előírt kritériumnak, akkor letartóztató intézménybe szállíthatják őket, ahol „erkölcsi korrupció” vagy „megkísérelt zina” miatt vád alá kerülhetnek.⁴⁶ Ez a legtöbb esetben fizikai bántalmazást von maga után, de büntetés az ingóságok lefoglalásától több napos elzárásig is terjedhet. A kezdeti szabályozás szerint kísérő megléte nem volt szükséges, ha a nő munkavégzés vagy oktatásban való részvétel miatt tartózkodott az utcán.

Egy 2022 májusi kormánybejelentés szerint a nők csupán alapos indokkal hagyhatják el a házaikat.⁴⁷ Bár fenntartották a 75 km-es szabályt, a gyakorlatban bármilyen kis távolságon megállíthatják és felelősségre vonhatják őket a kísérő hiánya miatt.

Fontos leszögezni, hogy a *mahram* biztosítása nem minden esetben lehetséges a nők számára, vagy mert a férfi rokonok elhunytak, vagy munkájuk, illetve tartós betegségük következtében nem tarthatnak a családtagjaikkal. A mozgáshoz való jog korlátozása azt a nyomást helyezi rájuk, hogy házasságot kössenek, akár csupán az anyagi problémák megoldása érdekében. Afganisztánban a gyermekházasság a második tálib kormány hatalma óta exponenciálisan növekszik. Ennek több oka is lehet, például, hogy a család el kívánja kerülni, hogy tálibhoz kelljen adni a gyermeket. Arra is volt példa, hogy egy kormánytag kényszerítette házasságkötést, de a család is nyomást helyezhet a lányra e célból.⁴⁸

7.6. Legújabb szabályozások

2024. márciusa óta a házasságtörő nőket nyilvánosan megkövezhetik, vagy megkorbácsolhatják. Ennek indoklásában szigorú vallási alapokhoz való visszatérés állt.⁴⁹ Több példa is volt arra, hogy lányoknak szankcióként megkövezést szabtak ki.

⁴⁶ Amnesty International: The Taliban's War on Women 20. oldal; „zina” a házasságon kívüli szexuális interakciót jelenti, letöltés: 2024. 10. 14.

⁴⁷ NBC NEWS: Taliban-run Kabul city government tells female workers to stay home, 2021. 09. 20-i cikk, elérés: 2024. 10. 16. <https://www.nbcnews.com/news/world/taliban-run-kabul-city-government-tells-female-workers-stay-home-n1279616>

⁴⁸ Amnesty International: Death in slow motion 57. oldal

⁴⁹ Ruchi Kumar: Taliban edict to resume stoning women to death met with horror, The Guardian 2024. 03. 28-i cikk, elérés: 2024. 10. 15.. <https://www.theguardian.com/global-development/2024/mar/28/taliban-edict-to-resume-stoning-women-to-death-met-with-horror>

„Amikor egy felnőtt nő szükséges okból elhagyja otthonát, köteles elrejteti a hangját, arcát és testét” áll a 2024. augusztusában bevezetett szabályozásban.⁵⁰ Ennek következtében a nők nem nézhetnek rá idegen férfira, de nem is szólalhatnak meg olyan férfi jelenlétében, akivel nem állnak rokon vagy házassági viszonyban. Ezek akkor is érvényesek, ha a helyiségben tartózkodik a férfi kísérőjük. Kiemelném a törvény szövegéből a „szükséges okból” szófordulatot is. A kormány, illetve a Tárcá több alkalommal is hangsúlyozta a nyilatkozataiban és rendeleteiben, hogy a nők otthonmaradását szorgalmazza. Sok nő fél elhagyni az otthonát, mert nem érzi magát biztonságban a köztereken. Egy hölgy Amnesty Internationalnak adott interjújában olvasható, hogy az öltözködési előírások „be nem tartása” miatt is gyakran érik őket szankciók. Elbeszélése alapján ő nyilvános helyen felemelte a kezét, amely következtében kilógott a csuklója. E tette miatt „meztelennek” minősítették és fizikai erőszakot alkalmaztak rajta.⁵¹

A legfrissebb szabályozás 2024. október 28-án jelent meg. E szerint a nők nem imádkozhatnak nyilvános helyen olyan hangerőn, hogy egy mellette elhaladó másik nő meghallhassa, így korlátozva az egymás közti kommunikációt és kapcsolattartást.⁵² Világszinten jelenleg itt valósul meg a nők emberi jogainak legradikálisabb figyelmen kívül hagyása, a Sharia értékrendjére hivatkozással.

1946 óta Afganisztán ENSZ tagállam, azonban a Szervezet nem fogadta a tálib kormány által delegálni kívánt személyt, így a korábbi kormánytag képviseli továbbra is az államot. A Szervezet aggodalmát fejezte ki az afgán helyzettel kapcsolatban, és többször felszólította az államot a nemzetközi normák betartására. Ezek biztosítására szolgálnak az emberi jogi nemzetközi egyezmények. Afganisztán ugyanis tagja többek közt a CEDAW-nak, melyet aláírt és ratifikált is.

VIII. Irán

Az 1979-es iráni forradalom után az ország berendezkedése jobban igazodik az iszlám vallás és síita hagyományok régi, megszilárdult elveihez, mint egy modernebb nyugati modellhez.

⁵⁰ Annie Kellie és Zahra Joya: 'Frightening' Taliban law bans women from speaking in public The Guardian, 'Frightening' Taliban law bans women from speaking in public, 2024. 08. 26-i cikk, elérés: 2024. 10. 15. <https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/aug/26/taliban-bar-on-afghan-women-speaking-in-public-un-afghanistan>

⁵¹ Amnesty International: Death in slow motion 38. oldal

⁵² Akhtar Makoi: Taliban bans women from 'hearing other women's voices', The Telegraph 2024. 10. 28-i cikk, elérés: 2024. 10. 28. <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/10/28/taliban-bans-women-from-hearing-each-others-voices/>

8.1. Alaptörvény

A hatályos alkotmányt az 1979. évi forradalmat követően fogadták el, mely jogi és politikai alapját adja az ország kormányzásának. Ezen alaptörvény elfogadásával vált Irán hivatalosan is síita köztársasággá, melyet az Alkotmány 8. cikkelye deklarál is.

Kimondja továbbá, hogy minden meghozott szabályozásnak összhangban kell lennie a Shariával, különben érvénytelennek kell tekinteni. (4. cikkely)

Több rendelet is foglalkozik az állam szuverenitásának kérdésével. Meghatározza, hogy Irán köztársaság, amely demokratikus módon, népakarat szerint működik (1. cikk). Ezt kiegészíti a 2. cikkely, ami részletesen kifejti ennek alapját, mely szerint iszlám vallási szabályokra, igazságosságra és isteni alapelvekre épül az ország működése.

Az alkotmány a család szentségét hirdeti, melyet a társadalom alkotóegységének minősít (10.cikk). Bár *expressis verbis* a nők szerepét nem jelöli meg ebben, azonban a társadalmi és vallási elvárások szerint nők a család központi, összetartó elemei, mint anyák és feleségek. Így ez implicit módon érvényesül a család fontosságának hangsúlyozásában.

Az alaptörvény 13. cikke három vallást ismer el, mint vallási kisebbséget: a kereszténységet, a zsidó vallást és a zoroasztrianizmust.

A 20. cikk oly módon rendelkezik a szabadságjogokról, hogy mind a nő, mind a férfi iráni állampolgárt megilletik politikai, gazdasági, kulturális és emberi jogok, amennyiben azok „megfelelnek az iszlám törvényeknek”,⁵³ amelynek nagy jelentősége van a nők jogainak érvényesülése szempontjából. A 21. cikk állami kötelezettséget teremt ennek biztosítására. Ide értendő a lelki és anyagi javak fölötti rendelkezés lehetősége, de az ideális környezetnek a kialakítása is, melyben a nők képesek fejlődni.

Politikai jogok tekintetében a nők rendelkeznek aktív és passzív választójoggal egyaránt, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy magas szintű politikai pozíciókat nem képesek betölteni. Példának okáért szeretném kiemelni a Legfőbb Vezetőt, mint az ország élén álló legmagasabb tisztséget. Az alaptörvény ugyan nem írja elő kritériumként, hogy csupán férfi töltheti be, de amikor a feladatait vagy hatáskörét taglalja, akkor férfira utaló névmást alkalmazza.⁵⁴

⁵³ Irán Alkotmánya- 10. oldal, letöltés: 2024. 10. 17.
<https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/IranConstitution.pdf>

⁵⁴ Irán Alkotmánya: 109. cikkely; 23. oldal, letöltés: 2024. 10. 17.

8.2. Oktatásban való részvétel és munkához való jog

Az alkotmány 30. cikkelye alapján az állam feladata biztosítani minden állampolgár számára az oktatáshoz való hozzáférést, mely nemi szegregáció útján valósul meg. A nők, miután megtanulnak írni és olvasni, jellemzően művészeteket és bölcsészetet tanulnak. Ezen belül azt is tanítják nekik, hogy fizikailag és kognitívan is gyengébbek a férfiaknál. Így már az iskolában ránevelik őket arra, hogy mindenben támaszkodjanak a férfiakra – legyen az családtag, vagy házastárs –, mert ők nem képesek megoldani a felmerülő problémákat.⁵⁵

Az elmúlt évek statisztikái szerint Iránban is jelentősen megnőtt a gyermekházasságok száma. A minimum életkort 13. életévben határozzák meg, azonban apai engedély mellett a bíróság már 9 éves kortól engedélyezheti a házasságkötést. Ezt a szociológusok – ahogy Afganisztán esetében is kimutatható volt – szükséghelyzetnek tudják be, jellemzően az éhezés redukálása érdekében.⁵⁶

A polgári törvénykönyvben több rendelkezés is szól a feleségek társadalmi helyzetéről. Ez deklarálja, hogy a férj kizárólagos joga a család fejének lenni (1105. cikkely)⁵⁷, így biztosítva számára a nő feletti rendelkezést. Az 1114. cikk alapján a nőnek kötelezettsége a férj által kijelölt lakásban lakni, így akár korlátozva a mozgásszabadságát.

Tömegközlekedési eszközök sok városban külön kijelölt résszel rendelkeznek, hogy csökkentsék a férfiakkal való közvetlen interakciót. Irán fővárosában, Teheránban az első és a második kocsinak a fele kizárólag nők részére van fenntartva.⁵⁸

2012-ben az állam korlátozta a nők felsőoktatásban való részvételét, mely következtében meghatározott karokra nem adhatják be a jelentkezéseiket. E döntés szükségességénél arra hivatkoztak, hogy ilyen jellegű munkahelyeken való helytálláshoz férfi tulajdonságokra van szükség, így egy nő nem tudná megfelelően ellátni a feladatkörét.⁵⁹ Kiemelendő, hogy azok a nők, akik kitöltik az egyetemi jelentkezéshez szükséges tesztet jellemzően jobban teljesítenek rajta, mint a férfiak.

⁵⁵ Shabnam Moinipour: Iran's Educational System and the Institutionalization of Gender Inequality, Georgetown Journal of International Affairs, 2022. 04. 4-i cikk, elérés: 2024. 10. 17.

<https://gjia.georgetown.edu/2022/04/04/irans-educational-system-and-the-institutionalization-of-gender-inequality/>

⁵⁶ Barbara Mittelhammer, Tara Sepehri Far, Sussan Tahmasebi: Rethinking the EU's Approach to Women's Rights in Iran, Carnegie Europe, 2023. 04. 25. cikk, elérés: 2024. 10. 19. <https://carnegieendowment.org/research/2023/04/rethinking-the-eus-approach-to-womens-rights-in-iran?lang=en¢er=europe>

⁵⁷ Irán Polgári Törvénykönyve, letöltés: 2024. 10. 18. <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ira206827.pdf>

⁵⁸ Iran International: Tehran Municipality Installs Barriers In Subway To Separate Women, 2023. 09. 21-i cikk, elérés: 2024. 10. 18. <https://www.iranintl.com/en/202309217925>

⁵⁹ Victoria Nuland: Iranian Women Excluded From Major Areas of University Study, U.S. Department of State. Diplomacy in Action, 2012. 08. 21-i közlemény, elérés: 2024. 10. 19. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/08/196783.htm>

Munkához való jogot az Alaptörvény 28. cikke tartalmazza. E szerint mindenkinek- vagyis a nők számára is biztosítja- lehetősége van szakmáját önmagának megválasztani, „amennyiben az muszlim értékekkel azonosul”⁶⁰. Tehát nők bizonyos munkaköröket nem láthatnak el, vagy a munkaviszony létrehozásához családfő hozzájárulása szükséges.⁶¹ Polgári törvénykönyv 1117. cikke felruházta a férjeket, hogy megtilthassák feleségeik számára az olyan munka végzését, amely a család érdekeivel összeférhetetlennek tekinthető, vagy sérti a férj, illetve a család méltóságát.

8.3. Öltözködési előírások

Az 1979-es forradalom óta kötelező a nők számára a hijab, illetve olyan ruhadarab viselése, amely takarja a csuklót és a bokát. Ennek a betartását az Erkölcsrendészet felügyeli, megszegése szankciót vonhat maga után.⁶²

2022 szeptemberében egy fiatal nőn az Erkölcsrendőrség fizikai erőszakot alkalmazott a „nem megfelelő” viselet miatt. Mahsa Amini a családjával a fővárosba érkezett látogatóba, ahol az öltözködési előírások miatt megállították. Amini arra hivatkozott, hogy nem volt tisztában a szigorú szabályokkal. Szemtanúik elmondása szerint többször, brutálisan megverték, amely következtében aznap este összeesett, kómába került, majd 3 nappal később a kórházban elhunyt.⁶³

Ennek a hírére egyre több iráni nő protestált a jogaik biztosítása érdekében. „Nő, élet, szabadság” vált a mozgalom jelszavává, melyben tiltakozásukat fejezték ki a kötelező fejkendőviselés és egyéb őket érintő diszkriminatív jogszabályok ellen.⁶⁴ Az állam erre erőszakosan, letartóztatásokkal válaszolt. Nagyjából 550-en haltak meg a rendőri intézkedések során.

2023 szeptemberében az iráni parlament elfogadta azt a törvényjavaslatot, mely szerint a nőkre akár 10 év börtönbüntetés és átszámítva 1,5 millió forinttól közel 3 millió forintig terjedő pénzbüntetés szabható ki, ha nem takarják el megfelelően a hajukat, illetve a végtagjaikat. 2024.

⁶⁰ Irán Alkotmánya: 28. cikkely, letöltés: 2024. 10. 17.

⁶¹ Rozalina Burkova: „It’s a Men’s Club” Discriminations Against Women in Iran’s Job Market, Human Rights Watch 2017. 05. 25-i cikk, elérés: 2024. 10. 20. <https://www.hrw.org/report/2017/05/26/its-mens-club/discrimination-against-women-irans-job-market>

⁶² VOI Travel Agency: Complete Guide to the Dress Code in Iran, Visit Our Iran oldal 2024. 06. 16-i megosztás, elérés: 2024. 10. 20. <https://www.visitouriran.com/blog/complete-guide-to-the-dress-code-in-iran/#:~:text=In%20Iran%2C%20women%20are%20expected,must%20not%20be%20see%2Dthrough.>

⁶³ Centro por la Justicia el Derecho Internacional: Two years after the death of Jina Mahsa Amini and the echo of justice in Latin America, 2024. 09. 13-i cikk, elérés: 2024. 10. 20. <https://cejil.org/en/press-releases/two-years-after-the-death-of-jina-mahsa-amini-and-the-echo-of-justice-in-latin-america/>

november 03-án Teheránban egy nő fehéreneműre vetkőzve protestált az egyeteme területén, ahol azt megelőzően többször megállították hijab hiánya miatt. Kormánysszóvivő elmondása szerint mentális problémákkal küzd a nő, amely miatt pszichiátriai kezelésre is szorul. Ezzel a mozgalom hatását és kiterjedését visszafogni kívánják.

Az iráni jog, és a társadalmi normák a nők életének számos területén korlátozásokat állítanak, így bár az alkotmány a jogi lehetőségek egyenlőségéről szól, ezeknek a mindennapi megvalósítása egyelőre nem történt meg.

Irán ENSZ tagállam, ezen kívül számos nemzetközi szerződést aláírt és ratifikált, tagja azJENY-nek és a CEDAW-nak is.

2022 óta, különösen Mahsa Amini halála óta nőtt az Iránnal szemben kezdeményezett ENSZ intézkedések és határozatok száma, melyek a kormány emberi jogi helyzetével foglalkoznak, az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa pedig rendszeresen készít jelentést Iránról.⁶⁵

IX. Törökország

Törökországban a nők jogai terén az elmúlt évtizedekben jelentős előrelépések történtek, a gyakorlati érvényesülést azonban kulturális, politikai és vallási tényezők egyaránt befolyásolják.

9.1. Alkotmány

A török alkotmány több helyen is foglalkozik a nők jogaival és a nemek közötti egyenlőséggel. 1995-ben fogadták el, azóta pedig többször módosították. Célja többek közt a diszkriminációmentesség, egyenlő bánásmód megvalósítása, valamint a nők részvétele társadalmi, gazdasági és politikai életben.

Az alaptörvény számos rendelkezése biztosítja az emberi jogokat, külön fejezetekre bontva a polgári szabadságjogokat és a politikai jogokat egyaránt.⁶⁶ Tartalmazza továbbá a vallásszabadságot (24. cikk), mely szerint mindenkinek joga van szabadon gyakorolni vallását, és tiltja a vallási nézetek kikényszerítését. Deklarálja az élethez való jogot (17.), a gyülekezési és egyesülési szabadságot (33-34. cikkely), a magántulajdonhoz való jogot (35. cikk), illetve

⁶⁵ Center for Human Rights in Iran: Crimes Against Humanity Unveiled: UN Fact-Finding Mission Exposes Iran's State Atrocities, 2024. 03. 8-i cikk, elérés: 2024. 10. 21. <https://iranhumanrights.org/2024/03/crimes-against-humanity-unveiled-un-fact-finding-mission-exposes-irans-state-atrocities/> és United Nation Human Rights special Procedures Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, elérés: 2024. 10. 20. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-iran>

⁶⁶ Török Köztársaság Alkotmánya: 1995. 07. 23., letöltés: 2024. 10. 22. https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf

különböző szociális jogokat (41.-65. cikk). Ezek közé tartozik a család, a nők és a gyermekek, valamint a fogyatékkal élők speciális védelme.

A 10. cikkely kimondja a törvény előtti egyenlőséget minden állampolgár számára, politikai hovatartozástól, fajtól, nemtől, nyelvtől, vallástól vagy egyéb megkülönböztetéstől függetlenül. Ugyanezen cikk előírja az állam számára, hogy az köteles mindent megtenni a nemek közötti egyenlőség tényleges megvalósítása érdekében. Ez utóbbi kiegészítés 2004-ben került bele a dokumentumba.

A 41. cikk szerint a család a társadalom alapegysége, melyben a házaspár tagjai egyenlők. Az államnak mindent meg kell tennie ennek védelméért, valamint a nők és a gyermekek jólétének biztosításáért. Ez magába foglalja a nők védelmét a családon belüli erőszakkal szemben.

A 90. cikkely alapján egy török törvény, és egy, az állam által vállalt nemzetközi egyezmény közti ellentmondás esetén az utóbbi élvez elsőbbséget, így magasabb helyet biztosítva számára a jogforrási hierarchiában. Ez szavatol egy külső biztosító erőt az emberi jogok megvalósulásához, hiszen több nemzetközi egyezménynek is tagja az állam, például a CEDAW-nak.

9.2. Oktatáshoz való hozzáférés

Törökországban törvények biztosítják a nők számára az oktatáshoz és a munkához való hozzáférést, illetve vannak különböző állami és nem állami kezdeményezések a nők részvételének növelésére. Jelenleg az oktatás az állami költségvetés legnagyobb befektetése. Az elmúlt években javult a lányok iskolázottsági aránya, különösen a városi területeken. A kormány számos kampányt indított, például a „Haydi Kizlar Okula!” („Lányok, irány az iskola!”) elnevezésűt, melynek célja, hogy a szülők felismerjék a lányok oktatásában való részvételének fontosságát.⁶⁷ Megállapította az állam, hogy erőforrás hiányában a családok fiúgyermek oktatását részesítik előnyben. Felismerte azt is, hogy a lányok körében megjelenő alacsony iskolázottság az anyagi problémákhoz vezethető vissza. Az elmúlt években több ösztöndíj-lehetőséget is létrehoztak a szegényebb családból származó diákok támogatására, melyeknek célja, hogy elősegítsék a diákoknak az oktatáshoz való hozzáférést. Ilyen például a KYK (Kredi ve Yurtlar Kurumu), a török kormány hivatalos ösztöndíjprogramja.

⁶⁷ UNICEF: The Girls Education Campaign In Turkey 2003-as beszámoló, letöltés: 2024. 10. 22. <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/girls-education-campaign-turkey-brochure>

A Turkish Education Foundation alapítványi ösztöndíjakat kínál szociálisan rászorulóknak számára. Ezek között található olyan, ami kifejezetten azokra a középiskolásokra fókuszál, akiknek a tanulmányi eredménye kiemelkedő, de anyagi problémákkal küzdenek.⁶⁸

A 2022-23-as tanévben a két nem oktatásban való részvételi aránya szinte majdnem azonos volt.⁶⁹ Csupán kis eltérés fedezhető fel, mely szerint a lányok magasabb számban iratkoznak be az intézményekbe, de nem feltétlen abszolválják azt.

Megállapítható, hogy az elmúlt évtizedekben, de kifejezetten az elmúlt években jelentős fejlődés figyelhető meg a lányok oktatásban történő részvételében.

9.3. Munkához való hozzáférés

Az alkotmány 50. cikkelye és a munka törvénykönyve is garantálja a munkavállalók jogait, és az egyenlőséget a munkafeltételek kapcsán. Mindezek ellenére a női foglalkoztatottsági arány jóval alacsonyabb a férfiakénál. 2024-es adatok alapján Törökországban a legalacsonyabb a foglalkoztatottsági arány az OECD országok közül.⁷⁰ Augusztusi központi adatok szerint a 15 év feletti férfiak 67,1%-a van foglalkoztatva, míg a nők csupán 32,6%-a. Ez 2020-as adatokhoz képest 2% javulást mutat.⁷¹

Összevetve az iskolázottsági adatokkal a foglalkoztatottsági arányt, illetve figyelembe véve a politikai és társadalmi nyomást, azt a következtetést lehet levonni, hogy a kettő közötti nagy különbség egyik oka a sztereotipikus hagyományos nemi szerepekben keresendő. 2016-ban Recep Tayyip Erdogan, az ország miniszterelnöke azt nyilatkozta, hogy azok a nők, akik munkára hivatkozással elvetik az anyaságot, végső soron a nőiességüket utasítják el, ezáltal nyomást helyezve a családalapításra, vagy több gyermek vállalására.

Azoknak a nőknek pedig, akik mégis képesek munkaviszonyt létesíteni, szembe kell nézniük az üvegplafon-jelenséggel és a nemek közötti bérkülönbségekkel. Az alacsonyabban fizetett ágazatokban, mint például az egészségügy, az oktatás, a kiskereskedelem vagy a mezőgazdaság, több nő dolgozik. A nők munkaerőpiaci részvételében eltérés fedezhető fel a városok, és a vidéki területek között. A mezőgazdaság vidéken jellemző leginkább, ahol a nők közel 30%-a

⁶⁸ Türk Eğitim Vakfı: Domestic Scholarships, elérés: 2024. 10. 22. <https://www.tev.org.tr/scholarship/en/4/Domestic-Scholarships>

⁶⁹ Zeynep Dierks: Net enrollment rate in Turkey 2022/2023, by education level and gender, Statista Statistics 2024 01. 22-i közzététel, elérés: 2024. 10. 23. <https://www.statista.com/statistics/1345378/turkey-net-enrollment-rate-by-education-level-and-gender/>

⁷⁰ OECD: Statistics News Release, Labour Market Situation, 2024. 10. 15-i közzététel, elérés: 2024. 10. 23. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/data/insights/statistical-releases/2024/10/labour-market-situation-oecd-10-2024.pdf>

⁷¹ Turkish Statistical Institute: Labour Force Statistics, August 2024, elérés: 2024. 10. 22. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-August-2024-53514&dil=2>

farmer. Nagyjából 12%-ra tehető azon dolgozó nőknek a száma, akik vezető pozícióval rendelkeznek. Mindeközben jelentős a száma azoknak a dolgozó nőknek is, akik bejelentés nélkül végzik a munkájukat.⁷² Ezt azt jelenti, hogy ezek a nők nem rendelkeznek társadalombiztosítással, így a családra – főképp a férjre – támaszkodva, rajtuk keresztül juthatnak egészségügyi ellátáshoz.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet adatai szerint a bérkülönbség a két nem között 16% körül mozog, és jelentős eltérés fedezhető fel a gyermeket vállaló és nem vállaló nők között. (11% az előbbiek javára).⁷³

A török nők gazdasági helyzete tehát az utóbbi években javulást mutat, azonban még számos lépésre van szükség a nemek közötti egyenlőség megvalósításához.

9.4. A nőkkel szembeni erőszak

Ezt a témát azért is fontos bővebben ismertetni, mert az elmúlt években egyre súlyosabban megjelenő társadalmi problémává vált. Nőkkel szembeni erőszaknak tekintendő a pszichikai, fizikai, szexuális és gazdasági erőszak egyaránt, melynek mértéke az elmúlt években jelentősen megugrott. E problémához hozzájárul az a tény is, hogy 2021-ben Törökország bejelentette, hogy kilép az Isztambuli Egyezményből, amely az ilyen jellegű atrocitásokkal szembeni külső biztosító erőt jelenti.

2015 februárjában egy 20 éves lányt, Özgecan-t különös kegyetlenséggel ölt meg egy buszsofőr. Az áldozat a férfit szexuális erőszak elkerülése érdekében lefújta borspray-jel, aki ezt követően leszúrta és több alkalommal vascsővel megütötte. Bevallása szerint levágta a lány ujjait is, hogy DNS minta se maradjon utána. A férfi apja segített a holttest elégetésében, így őt bűnsegédként szabadságvesztésre ítélték.⁷⁴ A halála óta a média és a török társadalom is nagyobb figyelemmel kíséri a történéseket.

2024-es adatok szerint 295 főre tehető azoknak a nőknek a száma, akik férj, élettárs, édesapa, vagy féltékeny kérő keze által veszítették életüket, míg 185 olyan esetről van tudomása az igazságszolgáltatásnak, ahol a halál körülményei rejtélyesek. Például kiestek az erkélyről vagy öngyilkosságot követtek el különösebb arra utaló előjel nélkül. Itt feltételezhető, hogy ők is

⁷² Mustafa Sönmez: Women employment in Turkey shows high rise but low quality, Hürriyet Daily new 2013. 11. 23-i cikk, elérés: 2024. 10. 23. <https://www.hurriyetdailynews.com/women-employment-in-turkey-shows-high-rise-but-low-quality-58384>

⁷³ International Labour Organisation: Gender Wage Gap is 15.6% in Turkey, according to the joint study by ILO Turkey Office and TURKSTAT, 2020. 10. 05-i közzététel, elérés: 2024. 10. 22. <https://www.ilo.org/resource/news/gender-wage-gap-156-turkey-according-joint-study-ilo-turkey-office-and>

⁷⁴ Hürriyet Daily News: 20-year-old Turkish woman brutally murdered, body burned, 2015. 02. 16-i cikk, elérés: 2024. 10. 24. <https://www.hurriyetdailynews.com/20-year-old-turkish-woman-brutally-murdered-body-burned-78354>

családon belüli erőszak áldozataivá váltak. Az elkövetők jelentős százaléka azt nyilatkozta, hogy a bűncselekmény elkövetése szakításhoz vagy visszautasításhoz köthető.⁷⁵

A Nőgyilkosságok Ellen Küzdő Platform öt fő célkitűzést fogalmazott meg, melynek megvalósításával megállítható lenne a nők elleni erőszak.⁷⁶ Ezek között szerepel a Nők Minisztériumának létrehozása, amely kifejezetten a nőket érintő problémákra koncentrálna. Követeli a 6284-es számú védelmi törvény megfelelő és hatékony módon történő végrehajtását. Ez az erőszakkal szembeni védelemre és az elkövetők visszatartására szolgál.⁷⁷ Lehetővé teszi például az áldozatnak, hogy távoltartási végzést kérjen az elkövetővel szemben, így védve magát és családját. Ez természetesen megtiltja azt is, hogy az erőszaktevő kapcsolatba tudjon lépni velük.

A családon belüli erőszak egy igen tág kategóriának tekinthető. Ez lehet pszichikai (például becsmérő szavak használata), fizikai (testi bántalmazás), szexuális (szexuális erőszak), gazdasági (anyagi függés elérése és/vagy ennek megvonása), vagy szociális (környezettől való izoláció).

Leggyakoribb áldozatai a nők, és bár annak ellenére, hogy ez elismert jogszabályi szinten is büntető törvénykönyv több cikkelye is foglalkozik a nők, családtagok vagy gyermek ellen irányuló erőszakkal- kiugró aránnyal jelenik meg a török társadalomban.

A megkérdezett nők 40%-a tapasztalt az élete során valamilyen formában erőszakot a családjában. A statisztikák szerint az elkövetők 90%-a férfi, 63%-ban férj/barát és 21%-ban családtag a bántalmazó. Családtag esetén 10 elkövetőből 3 apa, 2 pedig testvér.⁷⁸

Összességében azt lehet elmondani, hogy ugyan az oktatásban való részvételi arány és a munkapiaci foglalkoztatottság növekvő tendenciát mutat, a nőkkel szembeni erőszak fokozódó mértéke, kifejezetten a családon belüli erőszak, sürgető társadalmi problémát jelent. Egyre inkább szükség van a szigorú jogi keretek megvalósítására, amely magába foglalja a szankcionálás alkalmazási körének bővítését is.

⁷⁵ Elmas Topcu: Turkey faces spate of brutal murders of women, dw.com 2024. 10. 19-i cikk, elérés: 2024. 10. 23. <https://www.dw.com/en/outrage-in-turkey-over-spate-of-brutal-murders-of-women/a-70542846>

⁷⁶ Nőgyilkosságok Ellen Küzdő Platform főoldala, elérés: 2024. 10. 22. <https://www.kadincinayetlerinidurduracagiz.net/for-english#:~:text=Let's%20stop%20femicide%20together%20by,we%20see%20these%20beautiful%20days.&text=The%20platform%20strives%20for%20stopping%20femicide%20and%20ensuring%20their%20protection%20from%20violence.>

⁷⁷ Mor Çati Women's Shelter Foundation: In Preventing male Violence. Law NO 6284, letöltés: 2024. 10. 22. <https://www.kararalim.org/wp-content/uploads/2022/11/law-no-6284.pdf>

⁷⁸ UNFPA: Statistical Analysis Report of Domestic Violence Emergency Hotline Data for the Years 2007-2021 2023 06. 21-i megosztás, elérés: 2024. 10. 25. <https://turkiye.unfpa.org/en/news/unfpa-tkdf-domestic-violence-report-has-been-released>

X. Szaúd-Arábia

Szaúd-Arábiában a jogrendszer szigorú vallási alapokra épül, ez jelentős hatást gyakorol az emberi jogok érvényesülésére is. Szaúd-Arábia a világ legnagyobb olajexportőre, ez a tevékenység teszi ki az államgazdaság bevételeinek jelentős részét.⁷⁹ A „Szaúd-Arábia 2030-as jövőképe” egy átfogó reformprogram, melyet 2016-ban indított a kormány annak érdekében, hogy csökkentse az olajfüggőséget, fejlessze az ország infrastruktúráját, turizmust és szórakoztatóipart, melynek keretein belül jelentős figyelmet fordít a nők gazdasági szerepvállalására.

10.1. Alapvető Törvények

Az 1992-ben elfogadott „Alapvető Törvények” szabálygyűjtemény tölti be az alkotmány szerepét Szaúd-Arábiában. Ez meghatározza az ország vezetési elveit és az állam működésének alapjait, amelyek cikkelyekre bontva szerepelnek benne. Kifejezetten a nők jogairól azonban nem rendelkezik.⁸⁰

Az 1. cikk kimondja, hogy Szaúd-Arábia iszlám ország, amely a Koránra és a Szunnára épül. A 6. cikk mindenkor engedelmességre és hűségre kötelezi az állampolgárokat. A 7. cikk meghatározza, hogy a Korán és a Szunna az ország alkotmányos alapját képezik, így minden törvényt ezeknek kell alárendelni. A 9. cikk szerint a család alapvető fontosságú, melyet védelem illet meg az iszlám tanítások szerint. Állam feladata fenntartani ezeket a vallási értékeket (10. cikk), támogatni és terjeszteni a vallást (23.). A dokumentum rendelkezik az egészségügyi szolgáltatások biztosításáról (31.), a környezetvédelemről (32.), és a nullum crimen sine lege elvére is tesz utalást (36.).

Nem biztosítja azonban sem a vallásszabadságot, sem a törvény előtti egyenlőséget. Utóbbi azért is kiemелendő, mert a bírósági eljárások során történhet nemi alapú diszkrimináció. Deklarálja ugyan az emberi jogok tiszteletben tartását, azonban ezt kifejezetten a Shariával összhangban engedélyezi (26.cikk). A gyakorlatban a jogegyenlőség kérdése az iszlám tanításokhoz igazodik, ami azt jelentheti, hogy igazságszolgáltatás során nemi vagy vallási alapon különbségtétel történik.

⁷⁹ Centuro Global: Saudi Arabia's Vision 2030 Program Explained, 2024. 05. 17-i cikk, elérés: 2024. 10. 25. <https://www.centuroglobal.com/blog-centuro-global/saudi-arabia-vision-2030/>

⁸⁰ Szaúd-arábiai Királyság Alkotmánya <https://www.saudiembassy.net/basic-law-governance>

10.2. Edukáció és munkához való jog

Az Alapvető Törvények 30. cikke rendelkezik az oktatáshoz való jogról. Korábban a nők oktatásban való részvétele igen korlátozott volt, mára az alap-, közép-, és felsőfokú oktatáshoz való hozzáférés is biztosítva van.

A kormány „Szaúd-Arábia 2030-as jövőképe” program keretében fejlesztette az oktatás színvonalát, iskolákat épített, és tanári továbbképzésekre kötelezte az oktatókat. 2022 óta 4. évfolyamtól az iskolák koedukált osztályokat indíthatnak, ami jelentős változást jelent a korábbi szigorú, nemek alapján elkülönülő oktatáshoz képest. Bár a kutatások azt mutatták, hogy a lányok a természettudományok területén jobban teljesítenek, ha egynemű osztályban tanulnak hiszen az elvárások jobban a képességeikhez vannak igazítva.⁸¹

A Program ösztönzi a nők részvételét a STEM területein is, hogy támogassák a szaktudásukat és a versenyképességüket a munkaerőpiacon. Ezzel is növekszik a nők aránya a magasabb képzettséget igénylő – így magasabb jövedelmet is biztosító – szakmákban.

A GASTAT (Szaúd-Arábia Kormányzati Hatósága) adatai szerint a nők felsőoktatásban való részvételi aránya közel 50%, melyekből a business, a menedzsment és a jogtudomány területén a legmagasabb.

2016-ot megelőzően a diákok sportban való részvétele is probléma volt, 5 év alatt 13%-ról, (2015), majdnem 50%-ra emelkedett a két nem sportban történő részvételi aránya, napjainkban már a nőknek is lehetősége van professzionális sportolóként munkát vállalni és stadionokat látogatni.⁸²

Általánosságban elmondható, hogy a foglalkoztatottság az elmúlt évekhez képest a legmagasabb. Ez azt is jelenti, hogy a munkanélküliség aránya is fokozatosan mérséklődik. 2012-ben a munkanélküliség a nők körében 31% volt, 2024 júniusára ez az érték 13%-ra csökkent.⁸³ A 2023-as World Bank felmérések szerint a foglalkoztatott nők száma 34.5%, míg a férfiaknál 79.9%. Kiemelendő, hogy ugyan jelenleg a két nem közötti munkavállalási

⁸¹Global Services in Education: Expanding International Schools in Saudi Arabia, 2022. 06. 9-i cikk, elérés: 2024. 10. 27. <https://www.gsineducation.com/blog/expanding-international-schools-in-saudi-arabia>

⁸² Tamara Abueish: Saudi women making great strides in education, employment, health: GASTAT, Alarabiyah News, 2023. 08. 10-i cikk, elérés: 2024. 10. 29. <https://english.alarabiya.net/News/saudi-arabia/2023/08/10/Saudi-women-making-great-strides-in-education-employment-health-GASTAT>

⁸³ CEIC Data: Saudi Arabia Unemployment Rate: Saudi: Female, elérés: 2024. 10. 29. <https://www.ceicdata.com/en/saudi-arabia/unemployment-rate/unemployment-rate-saudi-female>

arányokban jelentős eltérés fedezhető fel, de az elmúlt 30 évben a női foglalkoztatottság több, mint kétszeresére növekedett, míg a férfiaknál ez a szám stagnál.⁸⁴

Összességében Szaúd-Arábia oktatási és foglalkoztatási reformjai jelentős lépéseket jelentenek a nők jogainak és lehetőségeinek javítása érdekében.

10.3. Nők jogi helyzete

Szaúd-Arábia társadalma patriarchális, amelyben a rögzült tradícióknak jelentős szerepe van. Az országban férfigyámság érvényesül, bizonyos jogi mozzanatokhoz egy férfi családtag - legtöbbször férj vagy apa- hozzájárulása szükséges. Ez megnehezíti a nők mindennapjait, mert szükség van rá többek között egészségügyi ellátás igénybevételéhez, munkaviszony létesítéséhez, utazáshoz, de ezen kívül házasságkötéshez vagy megszüntetéshez is. 2018-tól például nők is rendelkezhetnek jogosítvánnyal, így a vezetés sincs tiltva számukra, azonban előbbihez szükséges a férfigyám beleegyezése.⁸⁵ Mindezek alapján elmondható, hogy a leány életét születésétől fogva férfiak irányítják.

A Személyi Állapot Törvény szabályozza a családjogi területeket, mint például a válást vagy a gyámságot. A férfi által igényelt válásnak kevesebb jogi korlátja van, mint a nő által kezdeményezettnek. A törvény szerint a nőt elegendő tájékoztatni a válás tényéről, ennek hiánya esetében anyagi kompenzáció nyújtandó neki. A férfiak tehát számos különböző esetben indíthatnak válást, ezzel szemben a nők csupán két esetben. A *khula* 'a nő kezdeményezésével, de a férj hozzájárulásával történhet, ennél a nő köteles a „hozomány” visszafizetésére. A másik lehetőségnél a bíróság érvénytelenné nyilvánítja a házasságot, amelyhez nem szükséges a férj beleegyezése, azonban bizonyos kritériumnak szükséges fennállnia. Ilyen körülményt jelent, ha a férj bánásmódja kifogásolható, vagy az anyagi stabilitást nem képes számára biztosítani.⁸⁶

A jog automatikusan az apát teszi meg a gyermek törvényes képviselőjének. Ez akkor nehezíti meg a gyermek érdekében történő döntéshozatalt, ha a szülők korábban elváltak, mert ekkor

⁸⁴ WORLD BANK GROUP: Saud Arabia, elérés:2024. 10. 29. <https://genderdata.worldbank.org/en/economies/saudi-arabia#:~:text=In%20Saudi%20Arabia%2C%20the%20labor,labor%20force%20participation%20has%20increased.>

⁸⁵ Amnesty International: Saudi Arabia codifies male guardianship and gender discrimination, 2022. 12. 09-i cikk, elérés: 2024. 10. 30. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2022/12/saudi-arabia-codifies-male-guardianship-and-gender-discrimination/> és Human Right Watch: Boxed In Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System, 2016. 07. 16-i cikk, elérés: 2024. 10. 29. <https://www.hrw.org/report/2016/07/17/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system#842ef7>

⁸⁶ Amnesty International: Saudi Arabia: Personal Status Law codifies discrimination against women, 2023. 03. 8-i cikk, elérés: 2024. 10. 30. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/saudi-arabia-personal-status-law-codifies-discrimination-against-women/>

továbbra is az apa marad a gyermek gyámja, abban az esetben is, ha a hatóságok az anya felügyelete alá helyezik a kiskorút.⁸⁷ Az anya csak akkor szerezheti meg a gyermek feletti gyámságot, ha bizonyítani tudja, hogy képes megfelelő módon ellátni és gondoskodni róla, melyet az édesapa nem tudna megfelelően megtenni.

Mindezek alapján elmondható, hogy az elmúlt években Szaúd-Arábiában a nők helyzete bizonyos szempontból előrelépést mutat, azonban a férfiaktól való egzisztenciális függőségüket és társadalmi kiszolgáltatottságukat a jogi szabályozás sok esetben csupán megerősíti.

XI. A vallási gyökerek összehangolása az Európai Unió tagállamainak szabályozásával

Ahogy a bemutatott államok részletes szabályozásának ismertetése is rávilágít, bár különböző módokon, de mindenhol erősen élnek azok a vallási és kulturális elemek, amelyek gyakran konfliktusban állnak a nemzetközi emberi jogi normákkal, különösen a nemek közötti egyenlőség terén. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben több reform is megjelent – különösen Iránban és Szaúd-Arábiában –, amelyek azt mutatják, hogy a társadalom és a politikai vezetés keresi a vallási hagyományok és a modernizáció összehangolásának lehetőségeit. Röviden indokolt azonban, hogy kitérjek a nagyobb részben keresztény Európa és az iszlám találkozására emberi jogi (különösen női jogi) szempontból, valamint ennek kapcsán a kultúrák közötti párbeszéd fontosságára.

A téma vizsgálata nem pusztán elméleti vagy kultúrtörténeti kérdés, hanem gyakorlati és mindennapi „probléma”, így a vallási és nemi alapon történő diszkrimináció az Európai Unió tagállamaiban is jelen van. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikkelye⁸⁸ rendelkezik a vallásszabadságról, amely magába foglalja a vallás kifejezésre juttatását mind egyénileg, mind nyilvánosan. Ennek korlátozása lehetséges azonban, ha az a közrendet, a közbiztonságot, a közegészséget vagy a társadalmi erkölcsöt veszélyezteti. A vallásszabadság, mint emberi jog szorosan kapcsolódik több további jogosultsághoz is, például az oktatáshoz vagy a munkához való hozzáféréshez. Így az előbbi korlátozása szükségszerűen a továbbiak megghiúsulását vonja maga után.

Az L.F. kontra S.C.L.R ügyben⁸⁹ az Európai Unió Bírósága arra a döntésre jutott, hogy a munkaadók megtilthatják a vallási jelképek viselését, ha a tiltás az egyenlő bánásmódot és a

⁸⁷ Amnesty International: Szaúd-Arábiáról szóló 2023. évi jelentés, elérés: 2024. 10. 29. <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/middle-east/saudi-arabia/report-saudi-arabia/>

⁸⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye: Európai Emberi Jogi Bíróság, 2021. 08. 1-jén hatályba lépett kiegészítéssel, letöltés: 2024. 11. 25. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun

⁸⁹ Európai Unió Bíróságának 2022. 10. 13-i döntése, elérés: 2024. 12. 08. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0344>

semlegességet hivatott biztosítani az ügyfelek vagy kollégák körében. Az ügy háttérében az áll, hogy egy belga nő egy helyi önkormányzatnál dolgozott, ahol előírták számára, hogy a munkavégzése során nem viselhet hijabot. Ezt követően a Bírósághoz fordult vallásszabadság megsértésének megállapítása érdekében. A bíróság döntése hangsúlyozta, hogy a korlátozásoknak arányosaknak kell lenniük, és azokat nem lehet diszkriminatív módon alkalmazni. A munkáltató ez esetben olyan szabályozást alkalmazott, amely szerint az alkalmazottak kötelesek tartózkodni a politikai, vallási vagy filozófiai meggyőződésük látható kifejezésétől, ezzel elősegítve a semleges munkakörnyezet fenntartását.

Két alapjog ütközését látjuk tehát, egyrészt megjelenik a vallásszabadság és az önkifejezés szabadsága, amelyet az Európai Unió Alapjogi Chartájának 10. cikke garantál, és amely magában foglalja a vallási jelképek viselésének jogát. Ezen alapjog áll diszkrepanciában a munkahelyi semlegesség és egyenlőség elvével. Az EU munkahelyi diszkriminációt tiltó szabályai (pl. az egyenlő bánásmódról szóló irányelv) biztosítják a munkáltatók jogát ahhoz, hogy semleges arculatot tartsanak fenn, ha ezt objektív módon indokolják.

Belgiumban 2011 óta nem viselhetnek a nők teljes iszlám fátylat, amely tilalom megsértése pénzbüntetéssel szankcionálható. Ezen rendelkezés bevezetésekor Belgium volt a második európai állam, amely ilyen jellegű jogszabályt léptetett hatályba. Egy parlamenti képviselő arra hivatkozott, hogy testet vagy csupán az arcot eltakaró öltözet a nők visszaszorítását, vagy alsóbbrendűségét jelképezi. Azt kiemelőnek tartom ezen megjegyzéshez, hogy a legtöbb muszlim nő önszántából vállalkozik valamely vallási jelentőséggel bíró viselet hordására, melyet a saját identitásának az elemének tart.⁹⁰ Így ennek a tiltását a nők felszabadításának vagy az egyenjogúságuk tényleges megvalósításához vezető lépésnek tekinteni hibás felfogás.

Franciaországban szintén több jelentősebb diszkriminatív szabályozás lépett hatályba az elmúlt évtizedekben, melyeknek indoklásában a szekularizáció megvalósítása és védelme szerepelt. A jelenleg hatályos törvények szerint a diákok nem viselhetnek az iskolában abayat, vagyis laza szabású, testet eltakaró ruhadarabot. Ez nem az első ilyen jellegű szabályozás. Franciaországban a muszlim diákokkal szemben, 2004 óta a diákok ugyanis fejkendőt sem viselhetnek az állami iskolákban.

⁹⁰ Priyanka Shankar: Does the EU have hijab bans? 2023. 01. 31-i cikk, elérés: 2024. 11. 28. <https://www.dw.com/en/does-the-eu-have-hijab-bans/a-64560828>

Franciaország az egyetlen Uniós tagállam, ahol a sport területén is szabályozásra került a hijab viselése. Ez vonatkozik mind amatőr, mind pedig profi sportolókra.⁹¹ A 2024. évi Olimpiai Játékokon az állam megtiltotta a muszlim nőknek a sport-hijab, vagy bármely egyéb vallási fejkendő viselését, amennyiben Franciaország színeiben versenyeznek.

2025. január 01-től Svájcban is hatályossá válik egy ún. „burka tilalom”, amely az arc eltakarását korlátozza nyilvános helyeken. A rendelkezés értelmében, aki nem tartja be ezt a rendelkezést 1000 svájci frank értékű büntetéssel kell számolnia. Ezen tilalom alól kivételt képeznek a diplomáciai vagy konzuli helységek, az istentiszteleti és egyéb szent helyek, valamint egészségügyi okra hivatkozással is lehetséges marad az arc takarása.⁹²

Hollandiában a burka és a nikáb viselését korlátozó törvényt fogadtak el 2019-ben, amely tiltja az arcot eltakaró ruházatot a közlekedésben, egészségügyi intézményekben, iskolákban és kormányhivatalokban.⁹³

Ausztriában az arcot eltakaró fátylak viselését 2017 óta tiltják bizonyos nyilvános helyeken. Bár a törvény általános jellegű, aránytalanul érinti a muszlim nőket, akik nikábot vagy burkát hordanak. 2020-ban tovább szigorították a szabályokat, kiterjesztve a tiltást az iskolákban a fiatal muszlim lányok fejkendőjére is.⁹⁴

Dániában egy 2018-ban elfogadott törvény megtiltja az arcot eltakaró ruházatot, például a burkát és a nikábot nyilvános helyeken. A jogszabály büntetése pénzbírság vagy ismételt szabálysértés esetén magasabb büntetés, és leginkább muszlim nőket érint.⁹⁵

Németországban egyes tartományokban tilos a tanároknak vallási szimbólumokat viselniük, például fejkendőt. A szabályozás gyakran az "állami semlegesség" biztosítását célozza, de ez a muszlim nőket hátrányosan érinti, akik emiatt nem tudják gyakorolni vallásukat a munkahelyükön.⁹⁶

⁹¹ Amnesty International: France: Hijab bans in French sport expose discriminatory double standards ahead of Olympic and Paralympic Games, 2024. 07. 16-i cikk, elérés: 2024. 11. 26. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/07/france-hijab-bans-olympic-and-paralympic/#:~:text=In%20France%2C%20the%20prohibition%20on,both%20professional%20and%20amateur%20levels.>

⁹² The hijab ban and human rights of muslim women in Europe: Aida Salihović-Gusić, Global Campus of Human Rights, 2023. 04. 27-i közzététel, elérés: 2024. 11. 26. <https://gchumanrights.org/gc-preparedness/preparedness-civil-and-political-rights/article-detail/the-hijab-ban-and-human-rights-of-muslim-women-in-europe.html>

⁹³ Jogászvilág: Tilos burkát viselni Hollandiában, 2019. 08. 1-i cikk, elérés: 2024. 12. 09. <https://jogaszvilag.hu/napi/tilos-burkat-viselni-a-hollandiaban/>

⁹⁴ Magyar idők: Ausztriában tovább viselnék a burkát a muszlim nők, 2017. 02. 6-i cikk, elérés: 2024. 12. 09. <https://www.magyaridok.hu/kulfold/ausztriaban-tovabb-viselnék-burkat-muszlim-nok-1388713/>

⁹⁵ The Guardian: Denmark passes law banning burqa and niqab, 2018. 05. 31-i cikk, elérés: 2024. 12. 09. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/31/denmark-passes-law-banning-burqa-and-niqab>

⁹⁶ Alföldy Zsigmond- Sayfo Omar: Elnyom vagy felszabadít? Magán vagy közügy?- Európai viták a muszlim fejkendőről, Horizont 2022/3, 2022. 01. 31-i közzététel, letöltés: 2024. 12. 09. <https://migraciokutato.hu/wp->

Ezekben az országokban tehát közvetlenül, jogi szabályozás útján is megjelenik a kifejezetten a muszlim nőkkel szembeni diszkrimináció, de számos más országban is jelen van.

XII. Összegzés

A vizsgált államok aktuális szabályozását vizsgálva több közös sajátosság is felfedezhető.

Elsőként megfogalmazott tézisem tekintetében megállapítható, hogy a női jogok érvényesülése nem csupán a jogrendszerrel, hanem a társadalmi-kulturális normáktól és a politikai helyzettől is nagymértékben függ. Az emberi jogok egyetemes érvényesítése érdekében olyan megközelítésekre van szükség, amelyek figyelembe veszik az iszlám jogrendszer és a helyi társadalmak sajátosságait, miközben támogatják a nők jogainak előmozdítását és az egyenlőség elérésére irányuló törekvéseket.

A dolgozatban feltárt „jógyakorlatok” között több olyan reformintézkedés és helyi kezdeményezés is található, amelyek az iszlám jog és a nők jogainak modernizálását célozzák. Pozitív példaként állhat előttünk Szaúd-Arábia, ahol bár szigorú vallási és jogi szabályozás érvényesül, a nők jelenléte az oktatásban és a munkaerőpiacon viszonylag erős, különösen a magasabb végzettséget igénylő területeken, például a mérnöki és orvosi pályákon. A nők oktatásban való részvételének elősegítése fontos lépés a társadalmi-gazdasági szerepvállalásuk erősítésében, ami pozitív hatással lehet a nők társadalmi és politikai helyzetére is.

A nemzetközi emberi jogi párbeszédbe való bekapcsolódás és a nemzetközi joggyakorlatok fokozatos integrálása lehetőséget kínál a nők jogainak érvényesítésére és modernizálására, különösen akkor, ha a helyi igények és a nemzetközi minták együtt érvényesülhetnek.

A nők jogainak kiterjesztése – különösen az oktatás, munkavállalás, illetve a politikai részvétel terén – nem feltétlenül jelenti a nemi sajátosságok szükségszerű eltűnését, sokkal inkább új lehetőségeket nyitnak meg a nők számára, a hagyományos értékek és kulturális sajátosságok figyelembevételével. A női identitás egyedisége a különböző hagyományos és modern értékek összhangjában rejlik. Mindezek és a kutatásom alapján az első kérdésre azt lehet válaszolni, hogy a nemek jellegzetessége nem csupán az általuk gyakorolt jogokban rejlik, hanem további kulturális és társadalmi viszonyokban.

Látható, hogy hogyan befolyásolja a vallási alapú jogrend és az állami szabályozás a nők jogait és társadalmi helyzetét az iszlám jogi kultúrában. Ezek az államok különböző mértékben

alkalmazzák a Sharia előírásait, amelyek hatása nemcsak a nők életének szinte minden területére terjed ki, hanem kihívásokat támaszt az emberi jogok érvényesítésében is.

A vizsgált államok a nők emberi jogainak korlátozása kapcsán elsősorban a nők erényeinek védelmére és fizikai biztonságára hivatkozva hozzák meg a rendelkezéseket.

A dolgozat rávilágít arra, hogy bár különböző módokon, de mindenhol jelen vannak azok a vallási és kulturális elemek, amelyek gyakran szembe kerülnek a nemzetközi emberi jogi normákkal, különösen a nemek közötti egyenlőség terén. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben több reform is megjelent – különösen Iránban és Szaúd-Arábiában –, amelyek azt mutatják, hogy a társadalom és a politikai vezetés keresi a vallási hagyományok és a modernizáció összehangolásának lehetőségeit.

Fentiek alapján a második tézisem tekintetében egyértelműen megállapítható, hogy a különböző muszlim országok azonos jogi alapokra épülnek ugyan, ezen jogi alapok gyakorlati megvalósítása különbözik, melyet a nemzetközi kapcsolatok és normák jelentősen befolyásolnak.

Véleményem szerint a nők kivonása a gazdasági, politikai életből, vagy legalábbis részvételük a korlátozása hosszútávon súlyos infrastrukturális problémát okoz. Csökkenti a gazdaság munkaerő-piaci potenciálját és fenntarthatóságát, valamint mélyebb társadalmi problémákat is magában hordoz. Csak hogy pár példát említsek: kevesebb lesz az aktív munkaerő, ami a gazdaság növekedését és más országokkal szembeni versenyképességet hátráltatja. Az állam számára ez adóbevétel csökkenésével is jár, ami a kultúrára is negatív hatással van, hiszen kevesebb erőforrás jut ennek fejlesztésére vagy támogatására. Mindezen két tényező az ország bruttó hazai termékének (GDP) csökkenésével is jár, amely egy állam gazdasági teljesítményének a mutatója. Társadalmi oldalról megközelítve kiemелendő, hogy természetesen növeli a nőknek a férfiakra való ráutaltságát és rászorultságát, amely elmélyíti a társadalmi egyenlőtlenségek megvalósulását.

Korunk Európájának egyik, ha nem a legnagyobb kérdése, hogy hogyan lehet, vagy egyáltalán lehet-e közös nevezőre hozni két ennyire eltérő jogi kultúrát. Ezek közötti közös nevező megtalálásának igénye nem csupán elméleti kérdés, hanem gyakorlati kihívás is, amely befolyásolja az emberi jogok érvényesítését, a társadalmi kohéziót és végső soron a politikai stabilitást is. Az európai államoknak napjainkban egyszerre kell megőrizniük saját alkotmányos alapelveiket, miközben teret adnak a kulturális sokszínűségnek, beleértve a vallási alapú hagyományokat. Ez a női jogok érvényesülésében is megmutatkozik, ahol az iszlám államok jogi reformjai – bár jelentős előrelépést jelentenek saját kontextusukban – gyakran még mindig messze állnak az európai normák szerinti teljes egyenlőségtől. Az európai és az iszlám jogi

kultúrák közötti különbségek áthidalása nem csupán technikai vagy jogalkotási kérdés, hanem társadalmi és politikai változásokat is magában foglal. Korunk Európájában az iszlám államokban intézményesült és előremutató reformok gyakran nem tekinthetők elegendőnek, hiszen az európai normák szerint a teljes nemi egyenlőség megvalósítása az alapvető cél- itt gondolhatunk például a hijabviselés tilalmának indokolására Franciaországban-. Az eltérő szemléletmód különösen akkor okoz problémát, amikor az európai bíróságoknak olyan ügyekkel kell foglalkozniuk, amelyekben a vallási hagyományok ütköznek az emberi jogokkal, például a burka vagy a fejkendő viselése, a poligámia, vagy a gyermekházasságok kérdésében, mint ahogy ez megmutatkozott a belga munkahelyen történő kendőviselés tilalmában. A kultúrák közötti párbeszéd alapvető fontosságú annak érdekében, hogy az eltérő jogi és vallási hagyományok ne egymással szemben, hanem egymást kiegészítve működjenek.

Például az oktatás területén kulcsfontosságú az európai és iszlám társadalmak közötti különbségek megértése érdekében a kulturális érzékenységet elősegítő oktatás. Ez mind az európai, mind az iszlám országok lakosságának segíthet abban, hogy empatikusabban viszonyuljanak egymás értékeihez és gyakorlataihoz.

Az európai államok támogathatják az iszlám országok reformfolyamatait a nők jogainak, az oktatás és az egészségügy fejlesztése terén, anélkül, hogy közvetlenül beavatkoznának a vallási és jogi struktúrákba. Az államoknak törekedniük kell arra, hogy a vallási jelképeknek a viselését ne hatalmi eszközökkel, hanem párbeszédrel kezeljék. A nemzetközi szervezetek, például az ENSZ, fórumot biztosíthatnak a különböző jogi rendszerek közötti párbeszédhez, ahol a résztvevők megoszthatják tapasztalataikat és közös megoldásokat kereshetnek.

Mindezekhez kapcsolódik a kulturális érzékenyítés is. Ilyen lehet különböző kampányoknak az indítása, amelyek elősegítik az iszlám kultúra és jog megértését az európai társadalmakban, illetve a Saria értékeinek népszerűsítését az európai országokban. Különböző pozitív példának a hangsúlyozása, mely erősítheti a muszlim nők társadalmi elfogadottságát, ellensúlyozhatja a negatív példákat, valamint csökkentheti a társadalmon belüli különbségeket. Ide sorolható a médiakép formálása is, melynél küzdeni szükséges a muszlim nőket érintő sztereotípiákkal szemben, melyek hosszútávon segítenek lebontani, de legalább csökkenteni a vallási csoporttal szembeni diszkriminációt.

Irodalom

Jogforrások

Afganisztáni Iszlám Köztársaság Alkotmánya,
https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/The_Constitution_of_the_Islamic_Republic_of_Afg_hanistan.pdf (2024. 10. 08.)

Az Iszlám Emberi Jogok Kairói Nyilatkozata, elfogadása: 1990. 08. 5.. https://www.oic-oci.org/upload/pages/conventions/en/CDHRI_2021_ENG.pdf (2024. 10. 02.)

Emberi Jogok Arab Chartája, 2004. 05. 22.,
<https://digitallibrary.un.org/record/551368?v=pdf#files> (2024. 10. 13.)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. 12. 10-i elfogadás, letöltés: 2024.10. 01.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf

Emberi Jogok Európai Egyezménye: Európai Emberi Jogi Bíróság, 2021. 08. 1-jén hatályba lépett kiegészítéssel, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun (2024. 11. 25.)

Európai Unió Bíróságának 2022. 10. 13-i döntése, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:62020CJ0344> (2024. 12. 08.)

Irán Alkormánya- 10. oldal, <https://ecn1.org/sites/default/files/files/2021/IranConstitution.pdf> (2024. 10. 17.)

Irán Polgári Törvénykönyve, <https://faolex.fao.org/docs/pdf/ira206827.pdf> (2024. 10. 18.)

Isztambuli Egyezmény, elfogadása: 2011. 05. 11. <https://rm.coe.int/168046031c> (2024. 10. 13.)

Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról Szóló Egyezmény, 1979.12. 18. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/cedaw.pdf> (2024.10. 11.)

Szaúd-arábiai Királyság Alkotmánya <https://www.saudiembassy.net/basic-law-governance>

Török Köztársaság Alkotmánya: 1995. 07. 23.,
https://www.anayasa.gov.tr/media/7258/anayasa_eng.pdf (2024. 10. 22.)

Felhasznált irodalom jegyzéke

Alföldy Zsigmond- Sayfo Omar: Elnyom vagy felszabadít? Magán vagy közügy?- Európai viták a muszlim fejkendőről, Horizont 2022/3, megosztás: 2022. 01. 31,
https://migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/01/20220131_HORIZONT_2022_3_alfoldy_zsigmond_sayfo_omar_europai_vitak_a_muszlim_fejkendorol.pdf (2024. 12. 09.)

Amnesty International: Death in slow motion, közzététel:2022. 07. 27.
<https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/5685/2022/en/> (2024. 10. 13.)

Amnesty International: The Taliban's War on Women. The crime against humanity of gender persecution in Afganistan, megosztás: 2023. 05. 25.
<https://www.amnesty.org/en/documents/asa11/6789/2023/en/> (2024. 10. 14.)

Amr Ibn Munir: The Rule of Law in Pakistan: A Myth or Reality?, megosztás: 2023 11. 01.,
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4611683 (2024.10. 12.)

Bakar, Osman, Islamic Civilisation and The Modern World: Thematic Essays (Brunei Darussalam: UBD Press, 2014

Carole Hillenbrand: Az iszlám új történeti bevezetés

Falus Orsolya: A jótekonyság és a közösségi gondoskodás jogintézményei a Shariában, 2022, DUE Press

Health and Human Rights Journal: 2019. 12-i száma: Sarrah Shahawy: The Unique Landscape of Abortion Law and Access in the Occupied Palestinian Territories,
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6927376/pdf/hhr-21-02-047.pdf> (2024. 10. 10.)

Jany János- A világ főbb jogrendszerei. Egyetemi jegyzet

Jany János: „Az iszlám jog” in JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jogösszehasonlítás rovat, rovatszerkesztő: FEKETE Balázs) (2024. 09. 15.)

Joseph Schact- An Introduction to Islamic law

Korán

Mohammad Kashim Kamali: Shari'ah Law: An Introduction. Oneworld Publications 2008,

N.J. Coulson- A history of islamic law

Payam Mohseni, Mohammad Sagha: The Hidden Imam and the End of Time A Primer on the Mahdi, Islamic Theology, and Global Politics

Penal Reform International: Sharia Law and The Death Penalty először publikálva: 2015 07.
https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2015/07/PRI-Sharia-law-and-the-death-penalty-HR_smaller.pdf (2024. 10. 09.)

Wael B. Hallaq- The Origins and Evolution of Islamic Law

Internetes források

Agence France-Presse: Taliban Explains Why Afghan Women Have Been Banned From Universities, NDTV WORLD, megosztás: 2022. 12. 23. <https://www.ndtv.com/world-news/women-banned-from-university-for-not-following-dress-code-taliban-3630885> (2024. 10. 14.)

Akhtar Makoi: Taliban bans women from 'hearing other women's voices', The Telegraph megosztás: 2024. 10. 28. <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2024/10/28/taliban-bans-women-from-hearing-each-others-voices/> (2024. 10. 28.)

Amnesty International: France: Hijab bans in French sport expose discriminatory double standards ahead of Olympic and Paralympic Games, megosztás: 2024. 07. 16., <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/07/france-hijab-bans-olympic-and-paralympic/#:~:text=In%20France%2C%20the%20prohibition%20on,both%20professional%20and%20amateur%20levels> (2024. 11. 26.)

Amnesty International: Saudi Arabia codifies male guardianship and gender discrimination, megosztás: 2022. 12. 09. <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2022/12/saudi-arabia-codifies-male-guardianship-and-gender-discrimination/> (2024. 10. 30.)

Amnesty International: Saudi Arabia: Personal Status Law codifies discrimination against women, megosztás: 2023. 03. 08. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/03/saudi-arabia-personal-status-law-codifies-discrimination-against-women/> (2024. 10. 30.)

Amnesty International: Szaúd-Arábiáról szóló 2023. évi jelentés, <https://www.amnesty.org/en/location/middle-east-and-north-africa/middle-east/saudi-arabia/report-saudi-arabia/> (2024. 10. 29.)

Amnesty International: Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention rallies the fight for women's rights across the world megosztás: 2021 07. 01. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/07/turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention-rallies-the-fight-for-womens-rights-across-the-world-2/> (2024. 10. 12.)

Annie Kellie és Zahra Joya: 'Frightening' Taliban law bans women from speaking in public Bahar Makoi: Two years after the death of Mahsa Amini, a 'quiet revolution' is still under way in Iran, France24, megosztás: 2024. 09. 16 <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20240916-two-years-after-death-mahsa-amini-quiet-revolution-in-iran-women-protest-reformers> (2024. 10. 21.)

Barbara Mittelhammer, Tara Sepehri Far, Sussan Tahmasebi: Rethinking the EU's Approach to Women's Rights in Iran, Carnegie Europe, megosztás: 2023. 04. 25. <https://carnegieendowment.org/research/2023/04/rethinking-the-eus-approach-to-womens-rights-in-iran?lang=en¢er=europe> (2024. 10. 19.)

CEIC Data: Saudi Arabia Unemployment Rate: Saudi: Female,. 2021-2024 közötti adat <https://www.ceicdata.com/en/saudi-arabia/unemployment-rate/unemployment-rate-saudi-female> (2024. 10. 29)

Center for Human Rights in Iran: Crimes Against Humanity Unveiled: UN Fact-Finding Mission Exposes Iran's State Atrocities, megosztás: 2024. 03. 08. <https://iranhumanrights.org/2024/03/crimes-against-humanity-unveiled-un-fact-finding-mission-exposes-irans-state-atrocities/> (2024. 10. 21.)

Centro por la Justicia el Derecho Internacional: Two years after the death of Jina Mahsa Amini and the echo of justice in Latin America, megosztás: 2024. 09. 13. <https://cejil.org/en/press-releases/two-years-after-the-death-of-jina-mahsa-amini-and-the-echo-of-justice-in-latin-america/> (2024. 10. 20.)

Centuro Global: Saudi Arabia's Vision 2030 Program Explained, megosztás: 2024. 05. 17.: <https://www.centuroglobal.com/blog-centuro-global/saudi-arabia-vision-2030/> (2024. 10. 25.)

Charlotte Greenfield: Taliban orders girls' high schools to remain closed, leaving students in tears, Reuters, megosztás: 2022. 03. 23. <https://reuters.com/world/asia-pacific/taliban-orders-girl-high-schools-remain-closed-leaving-students-tears-2022-03-23/> (2024. 10. 13.)

Elmas Topcu: Turkey faces spate of brutal murders of women, dw.com, megosztás: 2024. 10. 19. <https://www.dw.com/en/outrage-in-turkey-over-spate-of-brutal-murders-of-women/a-70542846> (2024. 10. 23.)

Gilla K. Shapiro: Abortion law in Muslim-majority countries, Health Policy and Planning, megosztás: 2014. 07. 29. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23749735/> (2024.10. 09.)

Global Services in Education: Expanding International Schools in Saudi Arabia, megosztás: 2022. 06. 09. <https://www.gsineducation.com/blog/expanding-international-schools-in-saudi-arabia> (2024. 10. 27.)

Human Right Watch: Boxed In Women and Saudi Arabia's Male Guardianship System, megosztás: 2016. 07. 16. <https://www.hrw.org/report/2016/07/17/boxed/women-and-saudi-arabias-male-guardianship-system#842ef7> (2024. 10. 29.)

Human Rights Watch: "I Won't Be a Doctor, and One Day You'll Be Sick" Girls' Access to Education in Afghanistan, közzététel: 2017. 10. 17. <http://hrw.org/report/2017/10/17/i-wont-be-doctor-and-one-day-youll-be-sick/girls-access-education-afghanistan> (2024. 10. 12.)

Hürriyet Daily News: 20-year-old Turkish woman brutally murdered, body burned, megosztás: 2015. 02. 16. <https://www.hurriyetdailynews.com/20-year-old-turkish-woman-brutally-murdered-body-burned-78354> (2024. 10. 24.)

International Justice Resource Center: Middle East and North Africa, <https://ijrcenter.org/regional/middle-east-and-north-africa/#:~:text=As%20of%20January%202021%2C%20there,United%20Arab%20Emirates%2C%20and%20Yemen> (2024. 10. 09)

International Labour Organisation: Gender Wage Gap is 15.6% in Turkey, according to the joint study by ILO Turkey Office and TURKSTAT, megosztás: 2020. 10. 05. <https://www.ilo.org/resource/news/gender-wage-gap-156-turkey-according-joint-study-ilo-turkey-office-and> (2024. 10. 22.)

Iran International: Tehran Municipality Installs Barriers In Subway To Separate Women, megosztás: 2023. 09. 21. <https://www.iranintl.com/en/202309217925> (2024. 10. 18.)

Jogászvilág: Tilos burkát viselni Hollandiában, megosztás: 2019. 08. 01. <https://jogaszvilag.hu/napi/tilos-burkat-viselni-a-hollandiaban/> (2024. 12. 09.)

Magyar idők: Ausztriában tovább viselnék a burkát a muszlim nők, megosztás: 2017. 02. 06. <https://www.magyaridok.hu/kulfold/ausztriaban-tovabb-viselnék-burkat-muszlim-nok-1388713/> (2024. 12. 09.)

Mor Çatı Women's Shelter Foundation: In Preventing male Violence. Law NO 6284, <https://www.kararaldim.org/wp-content/uploads/2022/11/law-no-6284.pdf> (2024. 10. 22.)

Mustafa Sönmez: Women employment in Turkey shows high rise but low quality, Hürriyet Daily new megosztás: 2013. 11. 23. <https://www.hurriyetdailynews.com/women-employment-in-turkey-shows-high-rise-but-low-quality-58384> (2024. 10. 23.)

Nancy Glass, Rabia Jalalzai , Paul Spiegel, Leonard Rubenstein: The crisis of maternal and child health in Afghanistan, Conflict and Health 2023. száma, <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13031-023-00522-z> (2024. 10. 14.)

Nandini Singh: Swiss burqa ban: What it means as new law takes effect from January 2025, Business Standard, megosztás: 2024. 11. 08. https://www.business-standard.com/world-news/swiss-burqa-ban-what-it-means-as-new-law-takes-effect-from-january-2025-124110800841_1.html (2024. 11. 27.)

NBC News: Taliban-run Kabul city government tells female workers to stay home, megosztás: 2021. 09. 20. <https://nbcnews.com/news/world/taliban-run-kabul-city-government-tells-female-workers-stay-home-n1279616> (2024. 10. 13.)

NBC NEWS: Taliban-run Kabul city government tells female workers to stay home, megosztás: 2021. 09. 20. <https://www.nbcnews.com/news/world/taliban-run-kabul-city-government-tells-female-workers-stay-home-n1279616> (2024. 10. 16.)

Nőgyilkosságok Ellen Küzdő Platform főoldala, elérés: <https://www.kadincinayetlerinidurduracagiz.net/for-english#:~:text=Let's%20stop%20femicide%20together%20by,we%20see%20these%20beaut>

[iful%20days.&text=The%20platform%20strives%20for%20stopping%20femicide%20and%20ensuring%20their%20protection%20from%20violence](#) (2024. 10. 22.)

OECD: Statistics News Release, Labour Market Situation, megosztás: 2024. 10. 15.
<https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/data/insights/statistical-releases/2024/10/labour-market-situation-oecd-10-2024.pdf> (2024. 10. 23.)

Pew Research Center: Mapping the Global Muslim Population 2009-es adat,
<https://www.pewresearch.org/religion/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/>
(2024. 09. 12.)

Politico hírportál: Taliban ban women from university education in Afganistan, megosztás: 2022. 12. 20. <https://www.politico.com/news/2022/12/20/afghanistan-women-taliban-education-00074899> (2024. 10. 13.)

Priyanka Shankar: Does the EU have hijab bans? megosztás: 2023. 01. 31.
<https://www.dw.com/en/does-the-eu-have-hijab-bans/a-64560828> (2024. 11. 28.)

Rozalina Burkova: „It’s a Men’s Club” Discriminations Against Women in Iran’s Job Market, Human Rights Watch megosztás: 2017. 05. 25. <https://www.hrw.org/report/2017/05/26/its-mens-club/discrimination-against-women-irans-job-market> (2024. 10. 20.)

Ruchi Kumar: Taliban edict to resume stoning women to death met with horror, The Guardian megosztás: 2024. 03. 28. <https://www.theguardian.com/global-development/2024/mar/28/taliban-edict-to-resume-stoning-women-to-death-met-with-horror>
(2024. 10. 15.)

Shabnam Moinipour: Iran’s Educational System and the Institutionalization of Gender Inequality, Georgetown Journal of International Affairs, megosztás: 2022. 04. 04.
<https://gija.georgetown.edu/2022/04/04/irans-educational-system-and-the-institutionalization-of-gender-inequality/> (2024. 10. 17.)

Sinem Esengen: ‘We had that abortion together’: abortion networks and access to il/legal abortion in Turkey, közzétéve 2024. 01. 09.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13691058.2023.2301410?download=true> (2024. 10. 11.)

Tamara Abueish: Saudi women making great strides in education, employment, health: GASTAT, Alarabiyah News, megosztás: 2023. 08. 10. <https://english.alarabiya.net/News/saudi-arabia/2023/08/10/Saudi-women-making-great-strides-in-education-employment-health-GASTAT> (2024. 10. 29.)

The Guardian, 'Frightening' Taliban law bans women from speaking in public, megosztás: 2024. 08. 26. <https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/aug/26/taliban-bar-on-afghan-women-speaking-in-public-un-afghanistan> (2024. 10. 15.)

The Guardian: Denmark passes law banning burqa and niqab, megosztás: 2018. 05. 31. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/31/denmark-passes-law-banning-burqa-and-niqab> (2024. 12. 09.)

The Guardian: Taliban orders female Afghan TV presenters to cover faces on air, 2022. 05. 19. <https://www.theguardian.com/world/2022/may/19/taliban-orders-female-afghan-tv-presenters-to-cover-faces-on-air> (2024. 10. 14.)

The hijab ban and human rights of muslim women in Europe: Aida Salihović-Gusić, Global Campus of Human Rights, megosztás: 2023. 04. 27. <https://gchumanrights.org/gc-preparedness/preparedness-civil-and-political-rights/article-detail/the-hijab-ban-and-human-rights-of-muslim-women-in-europe.html> (2024. 11. 26.)

Turkish Statistical Institute: Labour Force Statistics, August 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-August-2024-53514&dil=2> (2024. 10. 22.)

Türk Eğitim Vakfı: Domestic Scholarships <https://www.tev.org.tr/scholarship/en/4/Domestic-Scholarships> (2024. 10. 22.)

UN WOMEN: FAQs: Afghan women three years after the Taliban takeover, 2024. 08. 12-i cikk, elérés: 2024. 10. 16. <https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/faqs-afghan-women-three-years-after-the-taliban-takeover>

UNFPA: Statistical Analysis Report of Domestic Violence Emergency Hotline Data for the Years 2007-2021, megosztás: 2023 06. 21. <https://turkiye.unfpa.org/en/news/unfpa-tkdf-domestic-violence-report-has-been-released> (2024. 10. 25.)

UNICEF: The Girls Education Campaign In Turkey 2003-as beszámoló, <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/girls-education-campaign-turkey-brochure> (2024. 10. 22.)

United Nation Human Rights special Procedures Special Rapporteur on the situation of human rights in the Islamic Republic of Iran, <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-iran> (2024. 10. 20.)

Victoria Nuland: Iranian Women Excluded From Major Areas of University Study, U.S. Department of State. Diplomacy in Action, megosztás: 2012. 08. 21. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/08/196783.htm> (2024. 10. 19.)

Világélelmezési Program: Élelmiszerbiztonsági Hírek, 2022. januári szám, Afganisztán, <https://reliefweb.int/attachments/95123e69-8715-33b6-9039-47b2cff2d48d/WFP-0000136715.pdf> (2024. 10. 14.)

VOI Travel Agency: Complete Guide to the Dress Code in Iran, Visit Our Iran oldal megosztás: 2024. 06. 16. <https://www.visitouriran.com/blog/complete-guide-to-the-dress-code-in-iran/#:~:text=In%20Iran%2C%20women%20are%20expected,must%20not%20be%20see%2Dthrough.> (2024. 10. 20.)

WORLD BANK GROUP: Saud Arabia, <https://genderdata.worldbank.org/en/economies/saudi-arabia/#:~:text=In%20Saudi%20Arabia%2C%20the%20labor,labor%20force%20participation%20has%20increased.> (2024. 10. 29.)

Zeynep Dierks: Net enrollment rate in Turkey 2022/2023, by education level and gender, Statista Statistics, megosztás: 2024 01. 22. <https://www.statista.com/statistics/1345378/turkey-net-enrollment-rate-by-education-level-and-gender/> (2024. 10. 23.)

Rövidítések jegyzéke

CEDAW: Nők Elleni Diszkrimináció Minden Formájának Felszámolásáról szóló Egyezmény

EJENY: Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata